

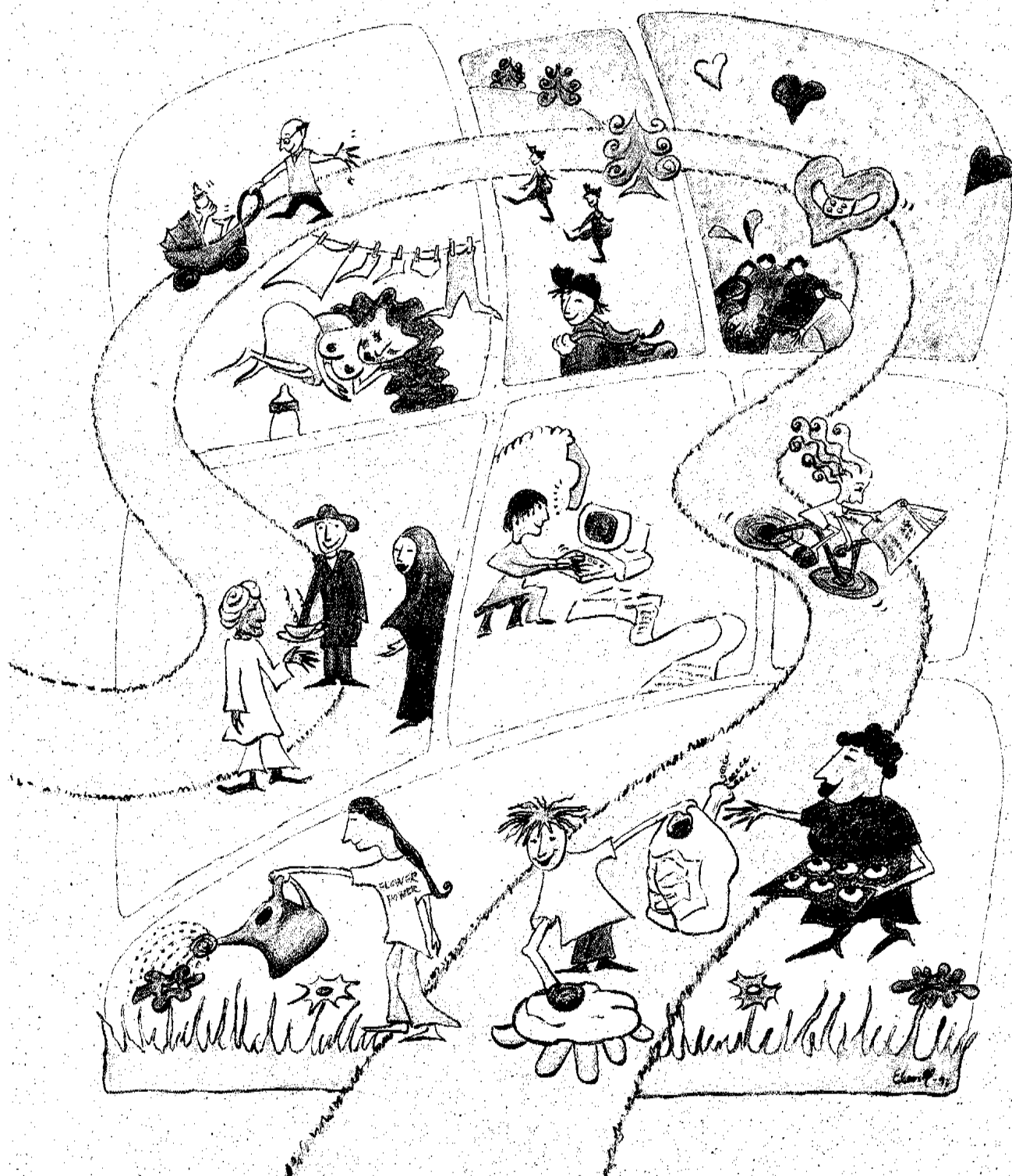
Sosial- og helsedepartementet

St.meld. nr. 16

(1993-94)

„Lat ikkje graset gro att mellom grannar,,

Om videreføring av arbeidet med frivillighetsentraler

St.meld. nr. 16

(1993–94)

«Lat ikkje graset gro att mellom grannar»

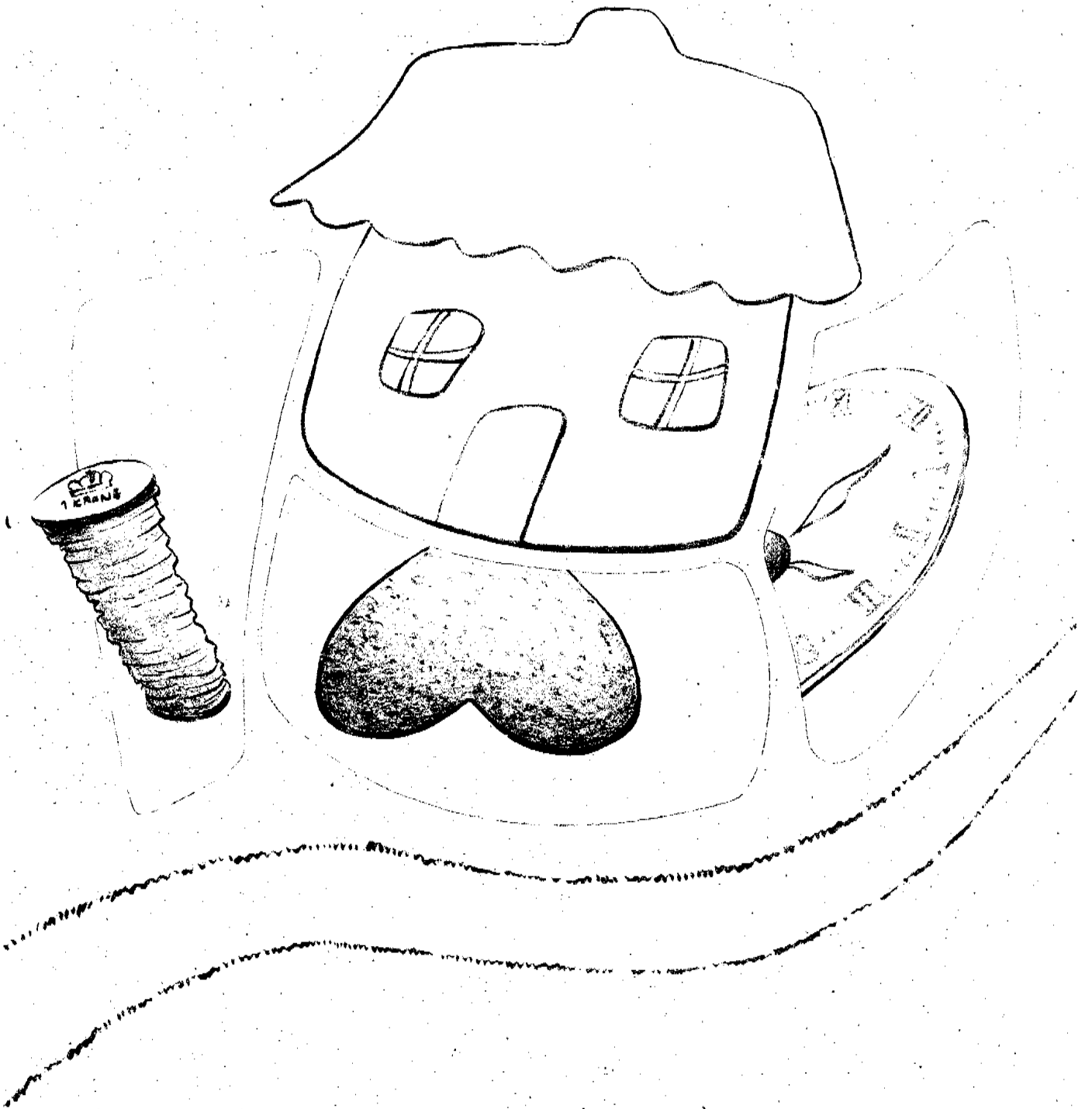
**Om videreføring av arbeidet med
frivillighetsentraler**

Trykk: PDC Printing Data Center as, 1930 Aurskog
Design og illustrasjoner: IMAGO DESIGN, Elen Haugrønning
Fredrik Haslunds gate 2, 0556 Oslo
Foto: side 12, Victor Dimola/Samfoto
side 20, Steinar Haugberg/Samfoto
side 23, Per-Anders Rosenquist/Samfoto
side 35, Bernt Eide/Samfoto

INNHOOLD

1	Innledning	6			
1.1	Bakgrunn.....	6	3.4	Midtveisevaluering	17
1.2	Hensikten med meldingen	6	3.5	Oppsummering av erfaringer med frivillighetssentraler	24
1.3	Sammendrag	7	3.6	Selvhjelpsgrupper og likemannsarbeid ..	25
			3.7	De viktigste erfaringer med selvhjelpsgrupper.....	26
2	Bakgrunnen for frivillighetssentralene ...	10	4	Forslag til videreføring av arbeidet	30
2.1	Frivillighetens egenart og omfang	10	4.1	Støtte til frivillig innsats i samfunnet....	30
2.2	Alle bør ha samme mulighet til meningsfylt deltakelse i samfunnets fellesskap.....	11	4.2	Videre arbeid med frivillighetssentraler	30
2.3	Den nye frivilligheten	11	4.3	Veien videre for selvhjelpsfeltet	30
2.4	Styrking av sosiale nettverk og levende lokalmiljø	12	4.4	Stimulering av arbeidet med eldresentre og dagsentre i frivillig regi...	31
2.5	Kulturpolitikk og sosialpolitikk henger nøye sammen	12	4.5	Utviklingsprogram for samvirkeløsninger innen det sosiale feltet	31
2.6	Etablering av forsøksordningen	13	4.6	Opprettelse av Frivillighetens samarbeidsorgan	31
2.7	Forsøksprogrammet frivillighetssentraler	13	5	Sammenfatning av forslag, økonomiske og administrative konsekvenser	34
3	Erfaringer fra sentralene i forsøksordningen	16	5.1	Sammenfatning av forslag	34
3.1	Beskrivelse av sentralene.....	16	5.2	Økonomiske konsekvenser	34
3.2	Kompetanseoppbygging.....	17	5.3	Administrative konsekvenser	34
3.3	Evalueringsprogrammet.....	17			

Innledning

St.meld. nr. 16

(1993–94)

«Lat ikke graset gro att mellom grannar»

Om videreføring av arbeidet med frivillighetssentraler

Tilråding fra Sosial- og helsedepartementet av 3. desember 1993, godkjent i statsråd samme dag

KAPITTEL 1

Innledning

1.1 BAKGRUNN

I St.meld.nr.4(1992–93)Langtidsprogrammet for 1994–1997 uttaler Regjeringen at den vil legge fram en stortingsmelding om forholdet mellom den formelle og den uformelle omsorgen og frivillig innsats. I denne sammenheng skulle en vurdere bl.a. frivillighetssentraler, selvhjelpsgrupper, nærmiljøtiltak og frivillige organisasjoners muligheter til omsorgsinnsats.

Det er senere bestemt at en fremstilling av disse spørsmålene mer naturlig inngår i en egen sak om velferdsstatens ordninger.

Den melding som her legges fram tar spesielt for seg erfaringer fra forsøk med frivillighetssentraler og hvordan disse kan videreføres etter forsøksperiodens avslutning. Den omhandler også kort selvhjelpsgrupper og nærmiljøtiltak sett i sammenheng med frivillighetssentralene.

1.2 HENSIKTEN MED MELDINGEN

Hensikten med denne meldingen er å sette søkelyset på betydningen av frivillig innsats i samfunnet.

Frivillig innsats har i Norge i hovedsak hatt preg av grasrotengasjement, dugnadsånd og felles løft. Samfunnsutviklingen er ikke så forutsigelig som før. Endringer skjer raskere, mo-

biliteten øker, forbruksmønstre og levesett forandres. Frivillig sektor endres. Egenaktivitet og åpne nettverk vokser frem.

Denne meldingen gir Stortinget en tilbakemelding om virksomheten, knyttet til de 95 frivillighetssentralene som har drevet forsøk. Erfaringer fra forsøksperioden oppsummeres som grunnlag for videre arbeid. Forsøksprogrammet har vist at frivillighetssentralen er et godt virkemiddel for å utløse frivillig innsats. Sentralene kan utvikles videre som møteplass mellom mennesker. Her kan ressurser tas i bruk og behov støttes, uavhengig av deltakerens alder og sosiale status. Frivillighetssentralene kan stimulere til lokal aktivitet og forsterke sosiale nettverk. Slik kan sentralene fungere som en slags «grasrotbørs» i lokalsamfunnet.

Det er sammenheng mellom et lokalsamfunns evne til å fungere demokratisk og mengden av frivillig organiserte virksomheter i området. Nyere undersøkelser viser at forekomsten av vitale, lokale nettverk er minst like avgjørende for den materielle utvikling som penger og teknologi. Deltakelse fra den enkelte kan fremme toleranse, demokratiske holdninger, identitet og ansvarsfølelse. Et kjernepunkt i debatten om velferdssamfunnets framtid er om vi klarer å forvalte sosial og materiell kapital slik at livskvaliteten totalt vil øke. For å

møte endringene i samfunnet må vi bygge på tradisjoner for samarbeid, og utvikling av sosiale nettverk, og omskape dette i nye former.

Forsøkene med frivillighetssentralene må ses i et slikt perspektiv. Innsatsen på dette området har betydning langt utover det konkrete møtet mellom frivillig og bruker. De ulike aktivitetene kan synes små, prosaiske og isolert sett av liten betydning. Men velferd, solidaritet og fellesskap vil miste mening som bærende begreper for vårt velferdssamfunn dersom dette undervurderes.

Hensikten med meldingen er *ikke* å frita det offentlige for ansvar eller utgifter. Meldingen drøfter ikke grenseoppgang mellom frivillig arbeid og offentlig ansvarsområde. Meldingen drøfter heller ikke forholdet til kommersialisering av tjenester.

1.3 SAMMENDRAG

I kap. 2 beskrives bakgrunnen for at forsøk med frivillighetssentraler ble satt igang. Den frivillige innsatsens omfang og egenart beskrives. Frivillighetssentralene er først og fremst en møteplass for mennesker og organisasjoner som ønsker å gjøre en frivillig innsats og mennesker som har behov for bistand. Frivillighetssentralene fanger i tillegg opp en *ny type frivillighet* som handler om den enkeltes mulighet og ønske om å delta i meningsfylt aktivitet i fellesskap med andre. Frivillighetssentra-

lene har vist seg også å bli et treffsted for personer som har felles utfordringer. Videre kan sentralene være en arena for lokalt utviklingsarbeid og nærmiljøarbeid.

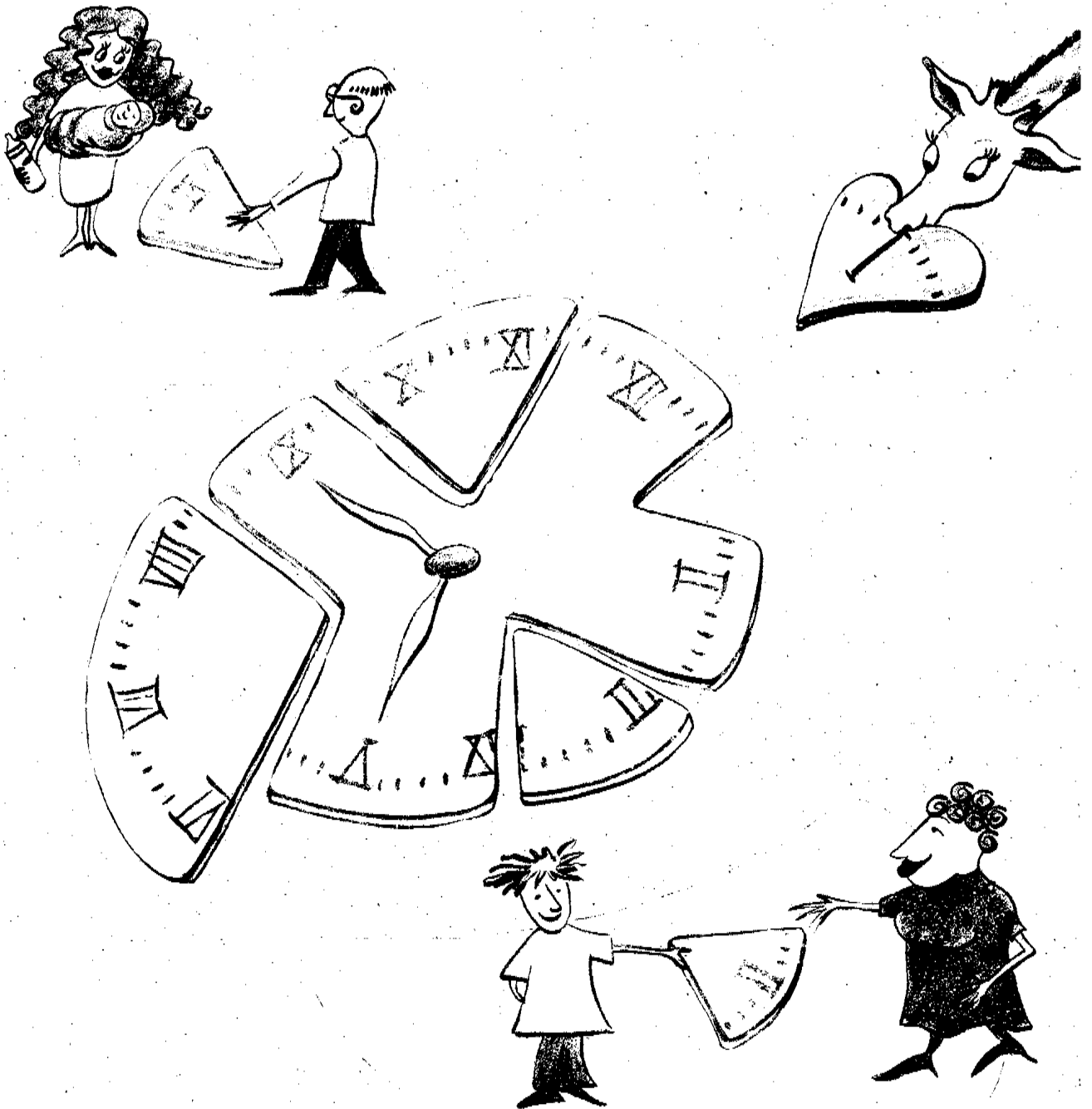
I kap. 3 beskrives frivillighetssentralene og de viktigste erfaringene fra drift etter vel 1 1/2 år legges fram. Kapitlet gir en kort beskrivelse av selvhjelpsgrupper og likemannsarbeid. Aktiviteten ved sentralene har vært sterkt økende i forsøksperioden. Antallet brukere og frivillige har økt i hele perioden. Sentralene drives etter ulike modeller. I underkant av 1/3 drives i regi av menigheter, vel 1/3 av organisasjoner og 1/3 av kommuner. En viktig erfaring er at det ikke bør være *en* modell for drift, men at det bør legges vekt på mangfold og lokal tilpasning.

Det er en erfaring at sentralene bør ha en lønnet daglig leder som står for planlegging av arbeidet, og derved også for kontinuiteten.

I kap. 4 legges det fram forslag til videreføring av arbeidet med frivillighetssentraler og andre tiltak som i hovedsak baseres på frivillig innsats. For iverksetting av arbeidet foreslås det opprettet et «Frivillighetens samarbeidsorgan» FRISAM som skal ha som formål bl.a. å stimulere og legge til rette for frivillig innsats og utvikle samarbeidet mellom frivillige og det offentlige.

I kap. 5 sammenfattes forslag, og de økonomiske og administrative konsekvenser blir gjort rede for.

*Bakgrunn for
frivillighetssentralene*

KAPITTEL 2

Bakgrunnen for frivillighetssentralene**2.1 FRIVILLIGHETENS EGENART OG OMFANG**

Frivillig innsats blir i noen sammenhenger kalt tredje sektor. Tredje sektor omfatter mange og uensartede grupper, organisasjoner og sammenslutninger av organisasjoner. Denne meldingen omhandler frivillige organisasjoner og selvhjelpsgruppers engasjement innen det sosiale feltet.

En frivillig organisasjon er en sammenslutning av mennesker som uten betaling arbeider for felles mål. Inntektene sikres av medlemmene selv ved medlemskontingenter, innsamlinger m.v.

De frivillige organisasjonenes betydning ligger ikke bare i at de arbeider mot bestemte mål. Like viktig er den sosiale tilhørighet og identitet som skapes bl.a. ved de aktiviteter de driver. Organisasjonene er derfor en viktig del av de lokale sosiale nettverk og hele det sivile samfunn. Mange uorganiserte enkeltpersoner gjør en frivillig innsats utenfor organisasjonenes rammer.

Det finnes ikke noen samlet entydig, tallfattet oversikt over aktiviteter og tiltak drevet av frivillige på det sosiale feltet.

Statistisk sentralbyrå gjennomførte i 1986 en undersøkelse av organisasjonsmedlemskap og aktivitet i disse i Norge (NOU 1988: 17 Frivillige organisasjoner). Undersøkelsen viste at medlemmene i frivillige organisasjoner utførte gratis arbeid tilsvarende 58.000 årsverk. I tillegg ble det utført ca. 7900 årsverk i organisasjoner man selv ikke var medlem av, f.eks. foreldres innsats for organisasjoner der barna er

medlemmer. Dette gir et bilde av betydelig frivillig innsats i befolkningen. I tillegg kommer den nye frivilligheten som selvhjelpsgrupper o.l. Den familiebaserte omsorgen er ikke medregnet her.

Tabell 2.1.2 *Frivillig arbeidsinnsats per måned etter kjønn. Medlemmer av hjelpe-, religiøse-, pasient- og pensjonistorganisasjoner. Prosent.*
(Medborgerundersøkelsen, ISF 1990)

Arbeidsinnsats	Menn	Kvinner
Mindre enn 1 time	42	47
1-5 timer	23	25
Mer enn 5 timer	35	28
Totalt	100	100

Ser en på *kjønnfordelingen* av den frivillige innsatsen, så viste denne, slik det framgår av tabell 2.1.2 en viss overvekt av innsats fra kvinnene. Blant dem som var medlemmer gjorde en betydelig del en gratis innsats for organisasjonen i løpet av en måned. (Medborgerundersøkelsen, ISF 1990).

Bearbeiding av levekårsundersøkelsen fra 1991 viser at den regelmessige uformelle omsorgsinnsatsen i Norge er meget omfattende. Ca. 50 pst. yter frivillig innsats. Ca. 1/6 av den voksne befolkning deltar på giversiden i regelmessig, uformelt og ubetalt omsorgsbeid. Kvinner og menn deltar omtrent i like stor grad. Deltakelsen er ganske jevnt fordelt på aldersgrupper, men ungdommene yter størst innsats. (Kolberg, underlagsnotat for «Sosial Puls», FAFO-rapport 156,1993).

Nye former for frivillighet øker i omfang og etableres på nye områder. Eksempel på dette er et økende antall selvhjelpsgrupper, egenutviklingsgrupper, krisesentra osv. Frivillighetssentralene har en økende rekruttering og har vist at det finnes et potensiale av frivillige som kan mobiliseres.

Det er grunn til å tro at mange organisasjoner kan få styrket den frivillige innsatsen gjennom mer aktiv rekruttering, mer aktivt lederskap, ved å finne fram til nye oppgaver for frivillige, og andre måter å organisere arbeidet på.

Tabell 2.1.1 *Oversikt over andel av befolkningen som var medlemmer i frivillige organisasjoner, 1975, 1985 og 1988.*

Organisasjonstype	Maktutredningen 1975	NOU 1988: 17 1986	Medborgerundersøkelsen 1990
Humanitære og sosiale org.	17	16	13
Pensjonistforeninger	3	-	3
Religiøse/livssynsorg	9	8,9	7

2.2 ALLE BØR HA SAMME MULIGHET TIL MENINGSFYLT DELTAKELSE I SAMFUNNETS FELLESSKAP

Arbeidsledighet representerer et stort problem, men også en stor utfordring, på tross av at den relativt sett er mindre i Norge enn i mange andre land. Arbeid for alle er den viktigste målsettingen, men i tillegg må det legges tilrette for meningsfylt innsats i fellesskapet, også for dem som av ulike grunner står utenfor det tradisjonelle arbeidsmarkedet i perioder.

I St.meld. nr. 4 (1992-93) Langtidsprogrammet 1994-1997. heter det:

«Det kan stilles spørsmål ved om samfunnet i tilstrekkelig grad har klart å ta i bruk de iboende ressursene og viljen til deltakelse fra alle mennesker, enten de er i fullt arbeid eller de er helt eller delvis på ulike trygde- og støtteordninger».

En svært høy andel av de arbeidsledige er ungdom. Det er et mål at unge mennesker får ta i bruk sine ressurser i størst mulig grad, til eget og fellesskapets beste. Meningsfylt aktivitet og utvikling kjennetegnes av motivasjon. Det er derfor av stor betydning at frivillig innsats kan prøves ut på den enkeltes premisser. Undersøkelser viser at ungdom setter det å gjøre noe interessant, være i bevegelse og arbeide selvstendig høyere enn status. Det viktige er ikke å bli noe fint, men å gjøre noe interessant. Frivillighetssentralene kan være et knutepunkt i arbeidet med å definere uløste oppgaver og nye innsatsområder som både gir meningsfylt livsinnhold og kompetanseutvikling for ungdom som av ulike årsaker ikke er i ordinært arbeid eller utdanning i perioder. Frivillig sektor kan her bidra til å motvirke passivitet og ledighet.

2.3 DEN NYE FRIVILLIGHETEN

De frivillige organisasjoner er i endring. De store, tradisjonelle, frivillige organisasjonene har rekrutteringsproblemer. Samtidig vokser det fram en *ny type frivillighet*. En rekke grupper og organisasjoner driver ulønnet arbeid basert på felles erfaringer, gjensidighet og selvhjelp. Stadig nye grupper samarbeider om å møte problemer og utfordringer de står overfor, der de kan bygge på felles erfaring og interesser. Vi ser at mange mennesker idag er motiverte for å yte en frivillig innsats, men i begrenset omfang. Det kan se ut som om den nye frivilligheten lettere fanger opp at folk ikke har så god tid til å drive tradisjonelt organisasjonsarbeid. Krisesenterbevegelsen er et eksempel på et slikt tiltak, utviklet gjennom solidaritet mellom kvinner.

Selvhjelpsgrupper er også et eksempel på den nye frivilligheten. Selvhjelpsgrupper består av mennesker som har et felles problem og felles erfaringer som går sammen om personlig utvikling. Selvhjelpsgruppene gir ingen terapi eller behandling, men er tuftet på gjensidig støtte mellom likeverdige deltakere.

Det er vanskelig å få en fullgod oversikt over omfanget av selvhjelpsgrupper. Studiesenter for Selvhjelp i Oslo har foretatt en kartlegging som omfatter rundt 300 grupper. Disse gruppene dekker de fleste områder for fysiske, psykiske og sosiale problemer og behov (Rappana Olsen, 1993). I en undersøkelse av selvhjelpsgrupper i Danmark (Mehlbye og Christoffer- sen, 1992) var det 15 % av et utvalg på 3000 som hadde deltatt eller kunne tenke seg å delta i en selvhjelpsgruppe. Sentrale problemfelt som ble nevnt, var:

- Sorg i forbindelse med tap av noen en var glad i og sto nær.
- Familieproblemer, f.eks. skilsmisse og vold i familien.
- Problemer og vansker en opplever som pårørende til syke og funksjonshemmede.
- Problemer og vansker en kan oppleve ved egen sykdom eller funksjonshemming.
- Problemer knyttet til psykisk lidelse.

På de nevnte områdene finnes det et utall egenaktivitets- og selvhjelpsgrupper i Norge. Eksempler på dette er foreningen «Vi som har et barn for lite» og «Samarbeidsprosjektet Sorg og Omsorg» som arrangerer selvhjelpsgrupper for mennesker som har mistet en som sto dem nær. Enkelte frivillighetssentraler arrangerer selvhjelpsgrupper for mennesker som opplever mishandling og vold, andre har grupper for mennesker som opplever vanskeligheter i forbindelse med skilsmisse. PADIO, pårørendeforeningen for aldersdemente, driver selvhjelpsgrupper hvor pårørende kan gi hverandre støtte. En rekke egenutviklings- og vekstgrupper, noen i grenseland til terapi, andre til kultur, har vokst fram de siste årene. Slike grupper forsterker den enkeltes sosiale nettverk.

Likemannsarbeidet i funksjonshemmedes organisasjoner er også eksempel på den nye frivilligheten. Begrepet likemenn betegner de som i funksjonshemmedes organisasjoner har ansvar for å initiere tiltak for å hjelpe andre i

samme situasjon. Likemannens bakgrunn for å kunne hjelpe og veilede andre, er egen erfaring med funksjonshemming. De konkrete tiltak varierer. Samtalegrupper, kontakt- og besøksstjeneste er eksempler på likemannsarbeid.

2.4 STYRKING AV SOSIALE NETTVERK OG LEVENDE LOKALMILJØ

Det er viktig med lokale sosiale og kulturelle tiltak som samler folk i felles aktivitet. Dette er et gode i seg selv. Det forebygger isolasjon og ensomhet, det bidrar til å styrke sosiale nettverk og kan gi et bedre samfunn for alle. Utfordringene i nærmiljøarbeid er tatt opp i St.meld. nr. 29(1992-93) Om nærmiljøpolitikk. Regjeringen har også lagt fram St.meld.nr.37

(1992-93) Utfordringer i helsefremmende og forebyggende arbeid, som legger vekt på at en viktig del av det forebyggende arbeidet må skje som frivillig arbeid i lokalsamfunnet. I nærmiljøarbeidet er de områdebaserte organisasjonene som velforeninger, beboerforeninger og borettslag viktige. Disse rekrutterer til frivillig innsats for å løse lokale fellesoppgaver.

Satsningen på det frivillige feltet må ses i sammenheng både med nærmiljøpolitikken og politikk for lokalt forebyggende arbeid.

2.5 KULTURPOLITIKK OG SOSIALPOLITIKK HENGER NØYE SAMMEN

I mange kommuner skjer et nært samarbeid mellom kultursektoren og sosialsektoren. Tje-

nester som i noen kommuner ligger i sosialsektoren, har andre plassert i kultursektoren. Lokalsamfunnet er ikke tjent med vanntette skott, men med åpen kontakt og samarbeid. Erfaringene fra frivillighetssentralene viser at kulturtiltakene er viktige. Mange frivillige aktiviteter med kulturelle intensjoner har sosiale virkninger, og disse befinner seg i gråsonen mellom kultur- og sosialsektoren. De sosiale tiltakene bør i størst mulig grad ha en kulturdimensjon, slik de kulturelle tiltakene som oftest har en sosial dimensjon.

God helse kan ikke møtes med en endimensjonal forståelse, og ikke av sosial- og helsesektoren alene. De virkemidlene som kultursektoren rår over, er spesielt egnet til å skape åpenhet for dialog og arenaer for endringsprosesser. Kulturelle uttrykk skaper identifikasjon og tilhørighet og kan bidra til en rikere hverdag og større grad av mestring. Kultur er et virkemiddel som kan sette i gang prosesser som fremmer helse. Kultur kan f.eks. virke nyskapende for mennesker som opplever å miste noe de tidligere har hatt. Dette kan gjelde når sykdom inntreffer, samliv opphører, ved tap av jobb eller i andre overgangsfaser hvor mennesker er særlig utsatt. St.melding nr. 61 (1991-92) Kultur i tiden peker på at den kulturelle kapitalen man erverver i barndommen er vel så viktig som økonomisk arv.

2.6 ETABLERING AV FORSØKSORDNINGEN

Det må arbeides for et samfunn som legger til rette for å ta i bruk de ressurser den enkelte

«Aksjon nærmiljø» i Haugesund

I Haugesund har mange boligområder sin velforening. Kommunen har lenge hatt et samarbeid med velforeningene om lokale saker. De har hatt et fire-årig prosjekt igang «Aksjon Nærmiljø» som har mobilisert velforeningene til aktiv innsats for å føre aktiviteter tilbake til nærmiljøene. Vellene har et samarbeidsutvalg som koordinerer kontakten til kommunene.

«Aksjon god nabo» i Halden

Velforeningen har alltid hatt en sterk posisjon i lokalsamfunnet i Halden. Gjennom årene har foreningene arbeidet aktivt for at lokalområdene skal bli gode steder å bo og leve. Velforeningene er interessert i å opprette «minifrivillighetssentraler» i sine områder.

Følgende målsettinger for forsøksprogrammet ble utarbeidet i samarbeid med en lang rekke organisasjoner:

- Å finne gode metoder for koordinering av frivillig innsats i nærmiljøet
- Å finne gode samarbeidsformer mellom organisasjoner, kommuner og andre
- Å rekruttere flere frivillige og arbeide for økt frivillig innsats i nærmiljøet
- Å få til gode lokale frivillighetssentraler

selv har slik at en kan mestre egen situasjon, ha omsorg for andre og bidra til fellesskapet gjennom aktiv deltakelse. Det betyr konkret at det offentlige må legge til rette for møteplasser som kan fremme initiativ, virketrang og skapende utfoldelse til beste for fellesskapet. Det må tas hensyn til erfaringer både fra det tradisjonelle organisasjonsliv og den nye frivilligheten når det gjelder stimulering av frivillig innsats. Dette er noe av bakgrunnen for etablering av forsøk med frivillighetssentraler.

Den konkrete opptakten til Sosial- og helsedepartementets forsøk med frivillighetssentraler går tilbake til februar 1990. Da arrangerte sosialministeren en idédugnad der et utvalg av de større sosiale og humanitære organisasjonene ble invitert for å presentere ideer om hvordan de kunne bidra til å løse framtidens omsorgsoppgaver. Som et resultat av idédugnaden ble det i statsbudsjettet for 1990/91 opprettet et nytt kapittel, frivillige organisasjoner, hvor det ble avsatt 30 mill. kr. til forsøk med frivillighetssentraler i 1991. Opprinnelig var forsøket tenkt som et to-årig prosjekt, men ble senere utvidet med ett år, slik at forsøksperioden går ut 1994.

2.7 FORSØKSPROGRAMMET FRIVILLIGHETSSENTRALER

Sosial- og helsedepartementet mottok i alt 285 søknader om støtte til forsøk med frivillig virksomhet. Av disse ble 96 innvilget støtte. Blant de innvilgede søknadene var det 23 prosjekter som representerte videreføring av eksisterende tiltak. Mange av disse sentralene fikk en god start fordi de allerede hadde etablert aktiviteter, og fordi de hadde en stab av frivillige å bygge på. 53 av de sentralene som hadde fått innvilget støtte fra Sosial- og helsedepartementet kom i gang høsten 1991 og de øvrige startet tidlig i 1992. I mars 1992 var samtlige 96 sentraler kommet i drift. En sentral er nedlagt i forsøksperioden. Det daglige

oppfølgingsarbeidet med sentralene ble lagt til Sosial- og helsedepartementet.

Programstyring

Til programmet ble det opprettet et eget rådgivende *programråd*, med representanter for ulike organisasjoner. Programrådet ledes av sosialministeren. Følgende organisasjoner er representert i programrådet: Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, Frelsesarmeen, Kirkens Bymisjon, Kirkerådet, Kommunenes Sentralforbund (som «eier» av sentraler), Nasjonalforeningen for Folkehelsen, Norges Husmorforbund, Norges Røde Kors, Norsk Folkehjelp, Norsk Pensjonistforbund, Norske Kvinners Sanitetsforening og Angstringen. Programrådet har en rådgivende funksjon på det overordnede plan i forhold til forsøksprogrammet. Organisasjonene representerer «eiersiden», dvs. organisasjoner og institusjoner som har lokalt ansvar for frivillighetssentralene. I tillegg fungerer programrådet som et kommunikasjonspunkt og bindeledd mellom Sosial- og helsedepartementet og det frivillige feltet.

I retningslinjer for forsøksprogrammet heter det bl.a.:

1. Midlene skal brukes til å utprøve praktiske modeller med mobilisering av frivillige, hovedsakelig innen omsorgssektoren. Dette kan skje ved frivillighetssentraler som er et formidlingskontor for frivillig innsats i nærmiljøet. Frivillighetssentralene skal være et bindeledd og kontaktpunkt mellom de som ønsker å yte en frivillig innsats, frivillige organisasjoner, grupper, offentlige omsorgstjenester og de som ønsker å få utført oppgaver av frivillige.
2. I hovedsak skal midlene brukes til lønnsmidler for stillinger for koordinering av frivillig innsats; ledere for frivillighetssentralene. I tillegg skal midlene brukes til opplæringstiltak og evaluering. Midlene skal ikke brukes til driftsstøtte til organisasjoner. Midlene skal øremerkes ny virksomhet.
3. Den frivillige innsatsen skal være et supplement til offentlig virksomhet, og skal ikke erstatte eksisterende tiltak. Den fri-

villige omsorgsinnsatsen skal kunne rettes mot ulike grupper med omsorgsbehov. Man skal legge vekt på å rekruttere nye grupper frivillige. Arbeidssøkende må ikke på grunn av regelverk hindres i å utføre frivillig arbeid som andre samfunnsborgere.

4. Frivillighetssentralene kan bygges opp og drives på ulike måter. Det bør arbeides for å få til ulike driftsformer i prøveperioden.
5. Frivillighetssentralene kan ledes/organiseres av en eller flere organisasjoner – lokale eller sentrale, eventuelt en menighet, en kommune eller av andre.
6. Dersom en kommune skal drive sentralen, bør denne dekke driftsutgifter ved sentralen; husleie, kontorhold etc. Organisasjoner kan slippe denne egenandelen. Egne søknadsskjemaer benyttes.
7. Det må opprettes styre for den enkelte sentral. Brukere av tjenester så vel som frivillige bør være representert i styrene sammen med de sentrale samarbeidspartnerne i forsøket.

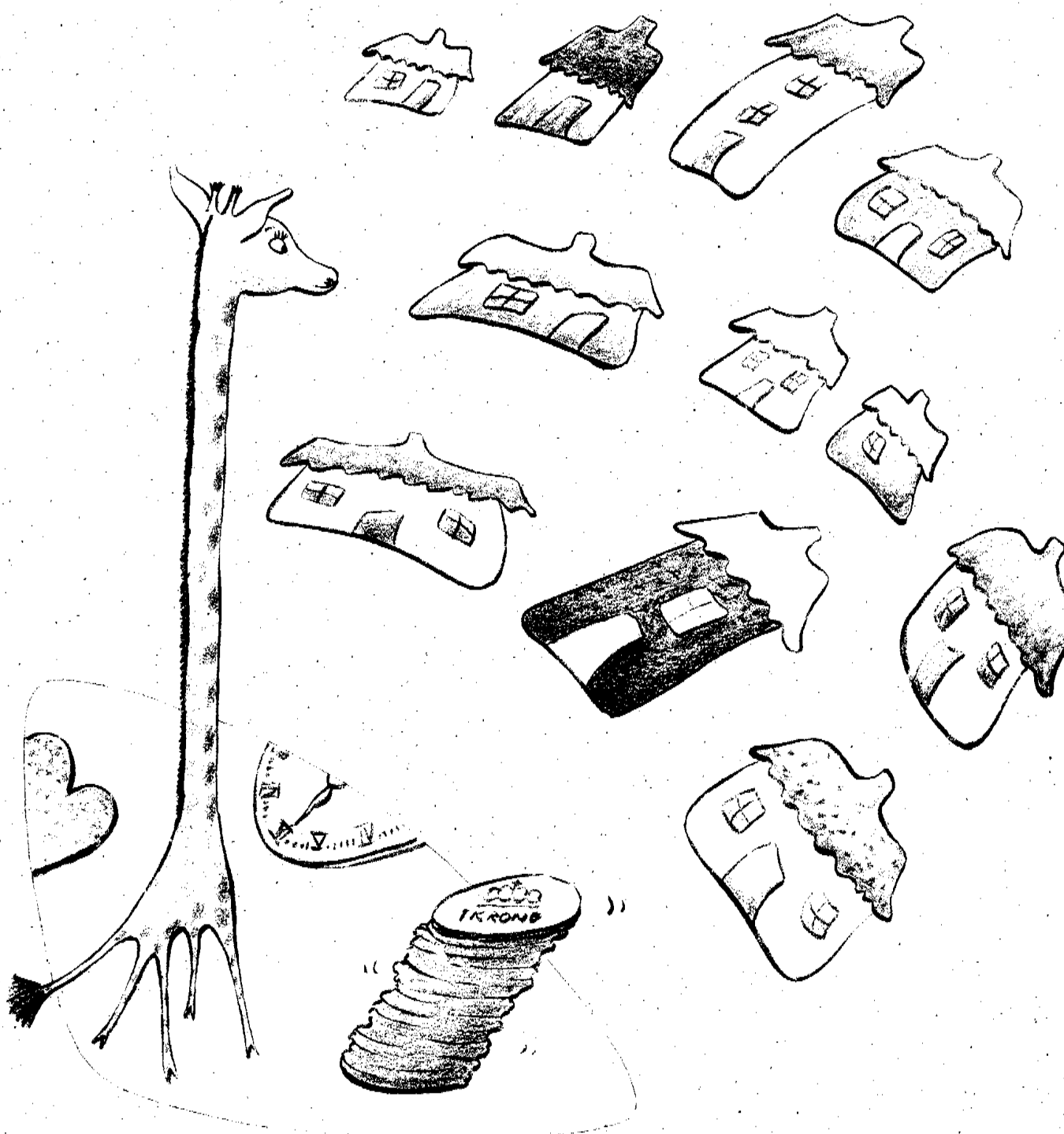
Konsesjon og taushetsplikt

I mars 1992 ga Datatilsynet på nærmere angitt vilkår konsesjon for samtlige frivillighetssentraler. Konsesjonen omfattet en rett til å opprette personregistre over frivillige og brukere. Ansatte ved sentralene ble samtidig pålagt taushetsplikt. De fleste sentralene har utarbeidet taushetsplikterklæring for sine frivillige.

Rett til arbeidsledighetstrygd for frivillige ved sentralene

I retningslinjene for forsøksordningen heter det at arbeidssøkende ikke må hindres på grunn av regelverk i å utføre frivillig arbeid som andre samfunnsborgere. Kommunaldepartementet ga i 1992 arbeidsledige med dagpenger adgang til å gjøre frivillig innsats uten å bli trukket i dagpenger. Ved siden av at dette kunne øke frivillighetssentralenes innsats i lokalmiljøet, ble det pekt på at det også ville kunne oppleves som positivt for ledige ved at de i større grad kunne gjøre en samfunnsnyttig innsats.

*Erfaringer fra sentralene
i forsøksordningen*

KAPITTEL 3

Erfaringer fra sentralene i forsøksordningen**3.1 BESKRIVELSE AV SENTRALENE***Struktur og spredning*

I tråd med mål og retningslinjer for forsøksprogrammet skal det skje en praktisk utprøving av modeller for mobilisering av frivillige. Sentralene er også organisert på ulike måter. Tabell 3.1.1 viser fordelingen av arbeidsgiveransvar for sentralene.

Tabell 3.1.1 *Arbeidsgiver for daglig leder*

Arbeidsgiver	Antall sentraler
Frivillig organisasjon	37
Menighet	20
Kommunal myndighet	35
Egen arbeidsgiver	4
Totalt	96

For de opprinnelige 96 sentralene hadde frivillige organisasjoner og kommunale myndigheter hver arbeidsgiveransvar for rundt en tredjedel av sentralene mens menigheter var ansvarlig for ca. 20 prosent. I fire tilfeller var privatpersoner ansvarlige for driften. Blant de kommunale sentralene var de aller fleste lagt under avdeling for pleie/omsorg, mens noen få var lagt under kultur/fritid.

Erfaringene har vist at driften av sentralene spesielt i en begynnelsefase er avhengig av daglig leders personlige erfaringer, kontaktnettverk, tilstedeværelse og innsats.

I det alt vesentligste er det staten som finansierer forsøksdriften ved sentralene. I en del tilfeller yter kommuner eller organisasjoner tilskudd, gitt som subsidier eller direkte pengestøtte. Bevilgningen fra Sosial- og helsedepartementet skal først og fremst dekke lønnsutgiftene til den daglige ledelse av sentralen.

Geografisk spredning

I utgangspunktet var etableringen av sentraler lokale svar på departementets utlysning. Sentralene ble etablert der noen så behovet for frivillige aktiviteter, og tok initiativ til å realisere ideene. Sentralene har derfor fått en ujevn geografisk spredning, selv om det er etablert sentraler i alle fylker. Av de 95 sentralene ble 36 etablert i østlandsområdet, 20 på sør/vestlandet, 13 på nordvestlandet og 24 i eller nord for trøndelagsfylkene. Det er i dag sentraler i 78 kommuner. Etter at Sosial- og helsedepar-

tementets forsøk kom igang har endel nye sentraler blitt etablert utenfor forsøksordningen. Disse inngår ikke i denne beskrivelsen.

Tabell 3.1.2 *Frivillighetssentralenes inntektskilder*

Inntektskilde	Antall sentraler	Gjennomsnittlige inntekter pr. sentral
Statsmidler	95	282 000
Kommunal støtte	17	26 000
Kommunal subsidiering	32	26 000
Støtte fra frivillige organisasjoner	13	50 000
Subsidiering fra frivillige organisasjoner	7	23 000
Egne lotterier/innsamlinger o.l	0	0
Gaver	6	7 000
Andre inntekter	2	110 000

Områdene sentralene skal virke i er svært forskjellige, både m.h.t. befolkning og geografisk utforming. Innbyggertallet varierer fra ca. 1000 til i overkant av 90 000 innbyggere for en sentral. Noen sentraler dekker store områder med spredt bebyggelse og lange reiseavstander. Andre sentraler dekker et begrenset område, f.eks en bydel i en større by med tettbebyggelse og et relativt høyt antall innbyggere. De store kommunene som f.eks. Oslo har flere sentraler, mens mindre kommuner vanligvis bare har en.

Frivillighetssentralene er underrepresentert i spredtbygde områder. Det kan bety at en frivillighetssentral er en modell som egner seg best for mer tettbygde områder. Dette kan igjen skyldes at de sosiale problemene er større i disse områdene, med betydelig forvitring av sosiale nettverk. I spredtbygde strøk er sosiale problemer ofte mer synlige enn i bystrøk, og mange steder kan det tenkes at nabohep og eksisterende organisasjoner tilfredsstiller etterspørselen etter frivillig hjelp og behov for nærhet og kontakt. Forklaringen kan også være at kulturelle forhold i tettbygde strøk ligner bedre tilrette for frivillighetssentraler.

En annen forklaring kan knyttes til de kommunikasjonsproblemene som stor geografisk spredning av befolkningen fører med seg. På

spørsmål om det er særskilte geografiske forhold som vanskeliggjorde arbeidet svarte halvparten av de daglige lederne bekreftende. Tabell 3.1.3 viser en oversikt over lengste reiseavstand til sentralen i operasjonsområdet.

Tabell 3.1.3 *Lengste reiseavstand til sentralen.*

Reiseavstand	Antall sentraler
1 til 10 km	22
11 til 25 km	24
26 til 50 km	29
Mer enn 50 km	17
Totalt	95

For å løse problemet med store reiseavstander har man ved en del sentraler valgt en *desentralisert løsning*. Med dette menes at det er opprettet en eller flere filialer i tillegg til hovedsentralen. Filialene kan enten være bemannet av en ansatt person, ofte på deltid, eller av frivillige. Ved noen desentraliserte løsninger brukes også personale som ambulerer.

3.2 KOMPETANSEOPPBYGGING

I retningslinjene for forsøksprogrammet heter det at i tillegg til lønnsmidler skal midlene brukes til opplæring og evaluering. Første år ble det igangsatt obligatorisk kompetanseutvikling for sentralenes daglige ledelse. Diakonhjemmets Høgskolesenter, etter- og videreutdanningsavdelingen, fikk i oppgave å ivareta opplæringen av daglige ledere. Oppdraget hadde som formål å tilføre daglige ledere basiskunnskaper i å lede og organisere arbeidet med å mobilisere og rekruttere til frivillig innsats i lokalmiljøet. Oppdraget hadde to hovedoppgaver:

- opplæring og kursing av ledere av frivillighetssentraler
- utarbeide veiledningsmateriell for brukere i frivillig sektor

Andre året la Sosial- og helsedepartementet i samarbeid med programrådet opp til en mer desentralisert modell for kompetanseutviklingen. Ulike miljøer med kompetanse på frivillighetsfeltet ble invitert til å ta del i videreutvikling av kurstilbud for frivillighetssentralenes daglige ledere, styrer og eiere. Kursarrangørene var tilknyttet Stavanger Sosialhøgskole, Nordland Akademi for Kunst og Vitenskap, Norges Kommunal- og Sosialhøgskole og Diakonhjemmets Sosialhøgskole. I tillegg har Angstringen i Oslo bidratt med erfaringsbaserte kunnskaper når det gjelder igangsetting og drift av selvhjelpsgrupper. Andre året ble det lagt vekt på opplæring innen følgende hovedområder:

- videreutvikling av basiskunnskaper innen organisasjon og ledelse av frivillig arbeide
- frivillig omsorgsarbeid
- kunnskaper om å drive utviklingsarbeid basert på frivillig innsats i et lokalsamfunn

Andre året ble det arrangert 4 ulike kurs, og lokale sentraler kunne selv velge de kursene som var mest tilpasset deres behov.

Erfaringene har vist at kompetanseutvikling har vært en viktig del av forsøksprogrammet. Det fantes lite litteratur på området, og organisasjonenes opplæringsprogram kunne ikke dekke de behov som frivillighetssentralene representerte.

3.3 EVALUERING

Det ble besluttet å foreta en *evaluering* av sentralenes virksomhet i forsøksperioden. Evalueringsoppdraget ble gitt til Institutt for Samfunnsforskning (ISF) som samler løpende informasjon om virksomheten ved samtlige sentraler. Evalueringsprosjektet danner grunnlaget for de opplysningene som gis i dette kapitlet om sentralenes aktiviteter.

I evalueringen av forsøksprogrammet registreres omfang og utvikling av den frivillige innsatsen (Se kap. 3.4.). Dette blir gjort gjennom kvartalsvise registreringer av antall frivillige og brukere, samt tid som brukes til frivillig innsats ved sentralene. I tillegg registreres hvilke tiltak som arrangeres ved frivillighetssentralene. Dette gir et godt bilde av omfanget og bredden i tiltaket. Det blir også gjennomført en mer kvalitativ evaluering av et utvalg sentraler.

I evalueringen er det også satt igang undersøkelser av spesielle tema og problemstillinger. Det undersøkes bl.a. hva som er motivasjonen bak frivillig innsats. Brukerperspektivet blir sett spesielt på. Hvilke faktorer kan forklare at noen sentraler oppnår bedre resultat enn andre? Hvordan påvirker motstridende forventninger arbeidet ved frivillighetssentralene? Resultatene av dette arbeidet vil bli formidlet i løpet av 1994.

3.4 MIDTVEISEVALUERING

Oppstartingen av en sosialpolitisk nyskaping som en frivillighetssentral forløp ikke uten motsetninger. Motforestillingene kan dels spores tilbake til en viss konservatisme i det lokale organisasjonslivet, uttrykt som frykt for at nye tiltak skulle fortrenge etablerte organisasjoner fra deres tradisjonelle virkefelt. Dels skyldtes motsetningene det kulturelle særpreget og egenart som kjennetegner mange organisa-

Tiltak og aktiviteter ved Friv

Hobby/fritid og annet.

Håndverk

Karing/spinning, håndarbeidtreff, hardangersøm, rosemalning, oljemaling, hobbyverksted, Håndverksbua.

Spill/sport

Bridgeklubb for pensjonister, bordtennis, isfiskekonkurranse, kortkveld, joggefelleskap, bingo, svømming.

Kultur

Diktkomponering, kulturklubb for arbeidsledige kunstnere, inest-utstilling, historielag, bibliotek-tjeneste, malcegruppe, visesang-gruppe, videogruppe, språkkurs.

Andre hobbyer

Motorcross, hobbyklubb, "tango for to", hagelag.

Arbeidsledige/attføring

Aktiv dagtid for arbeidsledige, attføring, jobbklubb.

Skoleelever

Valgfag på eldrester, Omsorg valgfag.

Andre aktiviteter

Aktivitetshus, brannslukking for pensjonister, idegruppe, hundepass, bydelsbrosjyre.

Samfunnstjeneste

Samfunnstjeneste, kriminal-omsorg i frihet.

Førstehjelp

Førstehjelpskurs, aktivitets-plan for nødmottak.

Kurs

Tverrkulturell kommunika-sjon, foreldrekurs.

Avisansvar

Utgivelse av egen avis.

Råd/veiledning, telefontjenester

Bruker/frivillige

Systematisk oppfølging.

Funksjonshemmede

Rådgivning.

Økonomisk/hjelp

Selvangivelse, jus, juridisk hjelp.

Familie

Eldre

Rådgivning for eldre, krise-telefon for eldre.

Trafikkskadde

Rådgivning.

Forhold til myndigheter

Råd, "SKAP", rettigheter, skjema-utfylling.

Telefonvakt

Telefon kontakt, REMM (ring et medmenneske), påskevakt, telefonvenn.

Omsorg

Aldersdemente, Samtaletjeneste/sjelesorg, psykologi, omsorgstelefon.

Arbeidsledige

Privat arbeidsformidling, arbeidslediges forening, rådgivning for arbeidsledige.

Sosiale-/or

Barn

Barnegruppe, småbarnstreff, avlastning, barnevakt, tripp- trapp for nyfødte, barn besøker eldre, åpent lekested, mor - far - barn.

Kafé/hygge

Tirsdagstreffen, eldretreff, formiddags-treff, pensjonisttreff, kafèdrift, musikk på aldersheimen, handlevogn på bygde-heimen, sang/-salmestund, sang, aktivi-tetsbingo, juletreffest, kosekroken, natt-kafè, fest for pensjonister, fødselsdags-selskap, kafè for arbeidsledige og ungdom i drift, åpent bus.

Omsorg

Omsorgsaktiviteter, ledsagertjeneste, lesing på eldresentra, spaserveinner til angst-pasienter, helsereisegruppe, kolestrol-måling, støttekontakter, ensliges forening, åpen kirke for rusmissbrukere.

Nærmiljø

Nærmiljøgruppe, grendetreff, arrangement for nytilflyttede, natteravn, studenter med praksis i sentrum, nærmiljøkveld, Sofienberg miljøpark.

Funksjonshemmede

Cafè, svømming, friluftstreff, terapi-riding, kino, kaffeslabeledas for eldre og funksjonshemmede.

Eldretrim

orgstiltak

Praktisk hjelp

Handleturer for eldre, funksjonshemmede.

Aktiviteter for frivillige

Temakveld, komme-sammen møte for besøkere, fest for besøkere, kurs i frivillig omsorgsarbeid.

Psykisk utviklingshemmede

Besøktjeneste i bolig for psykisk utviklingshemmede, aktivitetstilbud, ridning, swingdans.

Byttering

Bytte av barnetøy.

Vaktmester

Ulike praktiske gjøremål, spesielt ved pensjonistforeninger.

Nærradio

Nærradioaktiviteter, faste sendinger på nærradio.

Kvinnegrupper

Grupper for innvandrere og nordmenn.

Besøktjeneste

Ulike besøktjenester.

Dagsentra/service, turer, utflukter.

Turer

Turfelleskapsgruppe, tur til Fredrikstad, til svømming, café, ut idet blå, grensehandel, vinterferie tiltak for ungdomsskole- elever.

Barn

Barnevakt, aktivitetsuke for skolebarn, skolefrokost, avlastning, barnevaktsentral.

Transport

Psykisk utviklingshemmende til ridesenter, "VIVIL".

Dagsenter

Kommunenes servicesenter for eldre, dagsenter for senildemente og eldre, velferdstiltak for beboere på sykehjem, åpent hus.

Følgetjeneste

Følge til lege/sykehus

Bokombringing

Bokombringing til hjemmeboende eldre.

Matombringing

Matlaging

Matlagingskurs.

Utfukt

Kinobesøk.

Selvtillit

Selvhjelpsgrupper

Sorg

Sorggruppe, pårørende ved selvmord, for etterlatte.

Igansettingsmøter

Angst/mental helse

Angstringen, mentale problemer, malegrupper.

Foreldre/barn

Foreldre til tenåringsbarn, aleneforeldre, barselstreff, skilte fedre.

Praktikanttrefnen

Innvandrere

Girls for freedom, innvandrerkvinner, foreldre/barn.

Ensomme

Sykdom/pårørende

Bulemi/anorexia, kreftsyke, hørselshemmede, brystkreftopererte, pårørende til aldersdemente.

Nabofelleskap

Misbruk/rus

"Stump røyken", alkoholmisbruk, A-A.

Diskusjon

Temagruppe.

Ekteskap

For separerte, skilte, skilte og mishandlede.

Funksjonshemming

Blindeledsagere.

Mobbing

Mobbeproblemer.

sjoner, og de problemene dette kan skape når en skal samarbeide med andre.

Det var gjerne pensjonistorganisasjoner som reagerte på ideen om en frivillighetssentral (18 tilfeller). Sannsynligvis skyldtes reaksjonene at enkelte følte sin egen virksomhet truet. Også offentlig forvaltning reagerte på at det skulle opprettes en frivillighetssentral (15 tilfelle). Dette reflekterer nok en viss skepsis til «frivilligheten» blant helse- og sosialsektorens yrkesgrupper.

Fra øvrige lokale aktører var stort sett holdningen positiv til frivillighetssentralene.

I mindre kommuner ble frivillighetssentralene noen steder betraktet som et fremmedlegeme i den lokale hjelpekulturen. I slike kulturer har deltakerne ofte høy bevissthet om hvem man kan ta imot ubetalt hjelp fra, hvem man «skylder» og hvem man har «tilgode» hjelp fra. Et tiltak som går på tvers av dette vil få vanskeligheter, spesielt i startfasen.

Organisering av sentralene

Selv om de 95 sentralene i forsøket ble finansiert av Sosial- og helsedepartementet, har

mange fått et innhold som går på tvers av departemental sektorisering, og et virke som delvis ligger på utsiden av helse- og sosialetens tradisjonelle virkefelt. Det er positivt. Noen kaller seg for velferdssentral, andre bruker betegnelsen nærmiljøsentral eller kontakt- og servicesentral.

Tabell 3.4.1 *Hvem har sentralen husfelleskap med?*

Husfelleskap med	Antall sentraler
Frivillige org/lag	29
Offentlig forvaltning	34
Privat bolig	3
Forretninger, næring	1
Intet husfelleskap	22
Kombinasjoner av overstående	6
Totalt	95

Sentralene inngår ofte, slik det framgår av tabell 3.4.1 i husfelleskap med andre instanser.

Fra Sosial- og helsedepartementets side er det et krav at alle sentralene skal ha et *egget styre*. Styret har ansvar for driften ved sentra-

len og er overordnet instans for daglig leder, som vanligvis er eneste ansatte og lønnete person. Styrene er vanligvis satt sammen av representanter fra ulike frivillige organisasjoner, og fra lokal forvaltning.

Daglig leder er ved ca. to tredjedeler av sentralene kvinner, og ved ca. en tredjedel menn. 35 av dem søkte jobben fordi de så faglige utfordringer i arbeidet, mens 27 søkte fordi de ble oppfordret til det. Ca. en tredjedel har helse- eller sosialfaglig utdanning, og ca. en tredjedel universitets- eller høyskoleutdanning. 51 hadde sin forrige jobb i offentlig forvaltning, og av disse kom 35 fra helse/ sosialsektoren. Bare 8 har tidligere vært ansatt i en frivillig organisasjon. Av de 95 daglige lederne er 74 ansatt i full tids stilling, mens 8 har halv stilling eller mindre. Til sammen er det ca. 82 årsverk lønnet arbeidsinnsats ved de 95 sentralene. Tabell 3.4.2 viser daglige leders oppfatning av hvor lett/vanskelig det var å få igang sentralen. Det fremgår av tabellen at hele 72 av de 95 daglige lederne mener at dette har vært en vanskelig oppgave.

Tabell 3.4.2 *Daglig leders syn på oppstarting av frivillighetssentralen.*

Hvor lett/vanskelig	Antall sentraler
Svært lett	4
Lett	27
Litt vanskelig	38
Vanskelig	18
Svært vanskelig	6
Mangler	2
Totalt	95

Frivillighetssentralenes *åpningstider* varierer, dette har stort sett sammenheng med daglig leders ansettelsesforhold. Rundt 60 prosent av sentralene holder åpent 30-40 timer per uke. For å få til dette er en rekke sentraler i perioder betjent av frivillige.

Frivillige og brukere: flytende grenser

Gjennom sentralene skal mennesker mobiliseres til ubetalt innsats overfor hjelpetrenende, og de fleste sentralene har vektlagt slik virksomhet. Etterhvert utgjør slik virksomhet bare en del av sentralenes totale innsats. For flertallet av sentralene utgjør ulike former for ikke-klientrettet nærmiljøarbeid en svært viktig del av virksomheten. De data om frivillige og brukere som presenteres her, dekker derfor bare en del av sentralenes aktiviteter. I en del tilfeller var jobben som frivillig ofte en måte å tilfredsstille egne sosiale eller emosjonelle behov på. Grensen mellom rollen som frivillig og bruker er flytende. For en stor del av sentralenes virksomhet faller det heller ikke

naturlig å bruke betegnelsene frivillige og brukere. Begge parter både gir og mottar hjelp og støtte, og gjensidighet er et viktig prinsipp. En rekke sentraler arrangerer også sosiale sammenkomster for eldre, der eldre selv deltar og står for det praktiske arbeidet med arrangementet. Andre sentraler etablerer ordninger for kontakt mellom barn og eldre i skoler, barnehager og institusjoner. Felles for disse aktivitetene er at de er tuftet på likeverdige relasjoner mellom deltakerne.

Aldersfordeling

Tabell 3.4.3 viser en forholdsvis jevn aldersspredning blant frivillige. 16 pst. var 25 år eller yngre, ca. 30 pst. mellom 25 og 50 år, mens like mange var mellom 50 og 75 år. Tallene viser at mange sentraler har lyktes i å mobilisere yngre mennesker til frivillig innsats.

Tabell 3.4.3 *Gjennomsnittsalder på frivillige og brukere. (Totale tall i parentes).*

Alders-kategori	Prosentandel frivillige	Prosentandel brukere
0-25 år	16	4
26-50 år	29	12
51-75 år	29	12
75 - år	26	72
Total	100 (95)	100 (95)

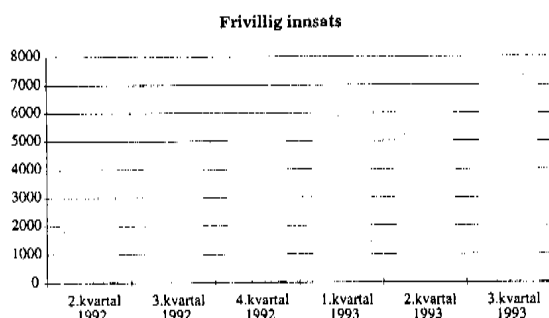
Aldersfordelingen blant brukerne så annerledes ut. Her var hele tre fjerdedeler eldre enn 75 år, mens bare en fjerdedel var yngre.

Tallene illustrerer at for flertallet av sentralene er *eldreomsorgstiltak* det arbeidsfeltet som skaffer flest brukere. I liten grad er det frivillige arbeidet rettet inn mot andre målgrupper. En forklaring på dette er at mange sentraler det første forsøksåret er blitt nært koplet til kommunal pleie- og omsorgsvirksomhet, og har tatt farge av de sektorskillene som gjelder for offentlig forvaltning. Når det gjelder aktiviteter er imidlertid målgruppene bredere.

De frivillige

En frivillig er en person som yter en ubetalt innsats i en frivillig sammenslutning. Frivillighetssentralenes virke omfatter frivillige som a) yter en gratis innsats for andre i regi av sentralen, b) deltar i en av sentralens aktiviteter, eller c) formidles videre av sentralen til innsats i andre organisasjoner. Tallene her omfatter bare den første kategorien, dvs. de som yter en frivillig innsats for andre ved sentralene.

Selv om ikke alle sentralene har som sitt hovedmål å mobilisere frivillige, har så og si alle sentralene registrerte frivillige. *Det har*

Figur 3.4.4 Frivillig innsats pr. uke ved 95 frivillighetssentraler 2. kvartal 1992 - 3. kvartal 1993

vært en klar vekst i antall frivillige årsverk i 1992 og 1993.

Antall frivillige arbeidstimer pr uke er også registrert. I dette ligger innsats som frivillige yter av gratis innsats for andre i regi av frivillighetssentralen.

Administrasjonen av frivillige

Ved de fleste sentralene ble det bygget opp ulike typer oversikt over og avtaler med frivillige. De aller fleste hadde en eller annen form for formell registrering av frivillige. På undersøkelsestidspunktet for midtveisevaluering brukte 82 sentraler taushetspliktserklæring (tallet har senere økt).

Tabell 3.4.5 Tiltak for de frivillige

Tiltak	Sentraler som har/planlegger
Individuell veiledning	63
Gruppeveiledning	16
Foredrag/kurs	64
Jevnlige møter	26
Sosiale sammenkomster	68
Turer/utflukter	13

Brukerne

Det samlede tallet på registrerte brukere ved sentralene har vært i vekst fra sentralene kom igang. I første kvartal i 1992 ble det registrert 2345 brukere ved samtlige sentraler. Ved utgangen av året var tallet omtrent fordoblet. Ved utgangen av 1. kvartal 1993 var tallet på brukere kommet opp i 5010, med et gjennomsnitt på 55 brukere per sentral.

Tallet på brukere uttrykker ikke nødvendigvis hvor mange som får hjelp fra sentralene til enhver tid. Snarere må tallet sees som uttrykk for en «kundekrets», dvs. en registrert gruppe mennesker som kan få hjelp når de trenger det.

Hvordan kommer brukerne i kontakt med sentralen? Svar på dette spørsmålet gir en

pekepinn om hva slags *kontaktnett* sentralene er i ferd med å etablere.

Tabell 3.4.6 Hvordan kom brukerne i kontakt med sentralen?

Kontaktform	Svaralternativ «Ofte» (Antall sentraler)
På eget initiativ	60
Via det offentlige hjelpeapparat	50
Via andre frivillige organisasjoner	9
Via pårørende/familie	12
Via naboer	4
Annet	5

Det er to hovedkanaler for rekruttering av brukere. For det første er det mange som henvender seg til sentralen på eget initiativ. Mange av disse har hørt om sentralen gjennom lokalavis eller lokalradio, de kan ha mottatt en informasjonsbrosjyre, eller de kan ha hørt om sentralen på møter og samlinger.

Den andre hovedkanalen går via det offentlige hjelpeapparatet. Ofte kommer hjemmehjelpere, hjemmesykepleiere og annet hjelpepersonell i kontakt med mennesker som har sosiale og praktiske hjelpebehov ut over det som det offentlige kan stille opp med. Mange sørger da for at den hjelpetrengende kommer i kontakt med frivillighetssentralen, enten ved at vedkommende selv oppfordres til å ta kontakt, eller ved at det offentlige hjelpeapparatet gjør det med vedkommendes samtykke.

Tabell 3.4.7 viser hva slags problemer brukerne ønsket at sentralen skulle hjelpe dem med. Her framgår det at ulike former for *praktisk hjelp* i forbindelse med daglige gjøremål var en hyppig grunn til forespørsel.

Tabell 3.4.7 Hva ønsket brukerne ofte hjelp til?

Ofte hjelp til	Antall sentraler
Praktiske gjøremål i huset	20
Utvendig gjøremål på hus, eiendom	38
Ærend, hundepass o.l	15
Barnepass	6
Transport	31
Faglig råd/veiledning	6
Allmenn sosial kontakt	54
Psykososial hjelp/støtte	12
Støttekontakt virksomhet	3

Rundt 50 sentraler oppga også at de ofte fikk henvendelser fra mennesker som ønsket sosial kontakt. Til tider kunne sosiale behov være kamuflert bak henvendelser om praktisk hjelp. Et generelt inntrykk er at behovet for

sosial kontakt var den viktigste underliggende grunnen til kontakten med sentralen.

Arbeidsledige som frivillige

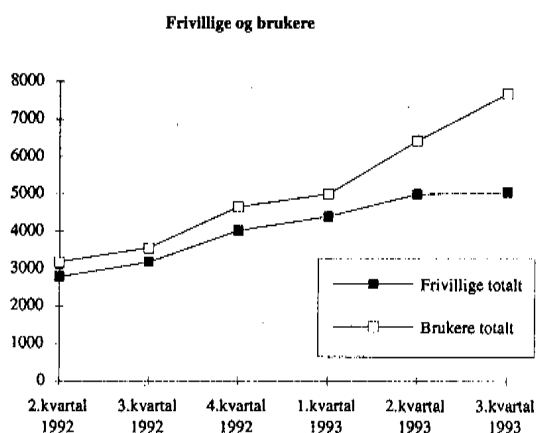
Da sentralene kom i gang var det uklart hvor aktive arbeidsledige kunne være som frivillige uten å miste retten til dagpenger. Enkelte lokale arbeidskontor aksepterte frivillig innsats, mens andre var mer restriktive. I forbindelse med forsøksprogrammet utformet Arbeids- og administrasjonsdepartementet «Retningslinjer for adgangen til å beholde retten til dagpenger under arbeidsledighet («A-trygd») under frivillig ulønnet arbeid formidlet gjennom frivillighetssentraler». Her slo Arbeids- og administrasjonsdepartementet fast at mottakere av dagpenger under arbeidsledighet kunne delta i «... ekstraordinært ulønnet frivillig arbeid formidlet gjennom fri-

villighetssentraler uten at dette påvirker retten til stønad». Ved siden av fravær av lønn var forutsetningene at vedkommende var disponibel for arbeid eller arbeidsmarkedstiltak, at innsatsen var begrenset til 4 dager pr. uke, samt at den frivillige innsatsen ikke var knyttet til inntektsgivende arbeid i regi av frivillige organisasjoner i konkurranse med regulær næringsvirksomhet. Den arbeidsledige måtte være villig til å avbryte den frivillige innsatsen dersom denne kom i konflikt med et tilbud om arbeid eller arbeidsmarkedstiltak.

Etter ca. 1/2 års drift oppga 38 sentraler at de hadde registrert arbeidsledige som frivillige hjelpere. Ved utgangen av 1. kvartal 1993 var tallet økt til 67 sentraler, som til sammen hadde registrert 277 arbeidsledige som frivillige. Dette utgjorde 6.3 prosent av alle frivillige. Det faktiske tallet kan være høyere, fordi man ved en del sentraler syntet det var vans-

kelig å stille folk spørsmål om deres eventuelle arbeidsledighet.

Figur 3.4.8 Total antall registrerte frivillige og brukere ved 95 frivillighetssentraler, 2. kvartal 1992-3. kvartal 1993.

Utvikling i antall frivillige og brukere

Utviklingen i det totale antall registrerte frivillige og brukere viser en stigning gjennom perioden. Ser vi frivillige og brukere i sammenheng, ser vi at antall brukere har økt forholdsvis mer enn antall frivillige det siste halve året.

Frivillige tiltak og aktiviteter

Funksjonen som bindeledd mellom frivillige og brukere utgjør bare en del av sentralenes aktiviteter. En annen viktig funksjon er å legge til rette for tiltak og aktiviteter, beregnet på ulike grupper av lokalbefolkningen.

I tabell 3.4.9 gis en oversikt over typer av tiltak og aktiviteter i sentralenes regi, og hvor mange personer som er involvert hver gang. En person kan delta i flere ulike aktiviteter.

Tabell 3.4.9 Aktiviteter og tiltak ved frivillighetssentralene pr. 15.3.1993

Type tiltak/ aktivitet	Antall grupper	Personer involvert
Selvhjelpsgrupper	71	734
Sosiale/omsorgstiltak	186	3869
Dagsentra, service, turer	81	941
Hobby/fritid	81	1537
Telefontjenester og/eller rådgivning	67	358

Tabellen viser at de 95 sentralene pr. 15.3.1993 under ett hadde 486 aktiviteter/tiltak, med til sammen ca. 7500 personer. Det viktigste er de sosiale aktivitetene, som aktiviserte

til sammen ca. 3800 personer. I gjennomsnitt hadde hver sentral fem aktivitetstilbud.

Etter ca. ett års drift hadde frivillighetssentralene ca. 4400 frivillige hjelpere som utførte tilsammen ca. 178 årsverk frivillig arbeidsinnsats, i hovedsak rettet mot ca. 5000 brukere.

Utviklingen fra annet til tredje kvartal 1993

Fra annet til tredje kvartal 1993 har det skjedd enkelte forandringer ved frivillighetssentraler. I tredje kvartal var 5065 personer registrert som frivillige. Dette var omtrent like mange som i 2. kvartal. I perioden fra annet til tredje kvartal 1993 økte tallet på brukere fra ca. 6400 til ca. 7700. Dette er en økning på ca. 20 pst. Hver frivillig jobber nå i underkant av 2 timer pr. uke med brukere. Dette er omtrent samme innsats som i 1. kvartal i år.

I første kvartal 1993 var 65 pst. av brukerne 60 år eller eldre. I tredje kvartal var denne prosentsetningen sunket til 62. Dette viser at sentralene fremdeles har eldre mennesker som sin viktigste brukergruppe.

Fra første til tredje kvartal 1993 har den frivillige arbeidsinnsatsen økt noe. Mens det ble jobbet ca. 6200 timer pr. uke i annet kvartal, var tallet ca. 7600 timer i tredje kvartal. Dette er en økning på ca. 23 pst.

Fremdeles er det forholdsvis få henvendelser som formidles videre til de frivillige organisasjonene. Bare 22 sentraler foretok i tredje kvartal slike viderefremmidlinger. Tilsammen 179 henvendelser ble viderefremmidlet. Dette er omtrent samme tall som i første kvartal i år.

Tallet på arbeidsledige som deltar ved sentralene har økt noe. Fra annet til tredje kvartal var økningen på ca. 5 pst. De arbeidsledige utgjør bare 6,8 pst. av den totale arbeidsstokken ved sentralene. Denne andelen har ikke endret seg vesentlig i 1993.

Ser en på utviklingen av sentralenes aktiviteter, er det bare mindre forandringer fra annet til tredje kvartal. Tallet på hobby/fritidstiltak går noe tilbake, det samme gjør omfanget av telefontjeneste/rådgivning. Omfanget av sosiale tiltak og omsorgstiltak har derimot økt noe.

3.5 OPPSUMMERING AV ERFARINGER MED FRIVILLIGHETSSENTRALER

Frivillighetssentralen er en spennende nyskaping som bør ivaretas og videreutvikles. Foreløpig har de hatt god økonomisk støtte. Dette har vært knyttet til forsøksperioden. Sentralene må gradvis gå over til å finansieres lokalt.

Svært mange av lederne ved sentralene har helse- og sosialfaglig utdanning på høyt nivå eller erfaring fra arbeid i det offentlige. Dette

kan øke faren for at sentralene blir kommunens forlengede arm og ikke en reell frivillig arena. Sentralene synes imidlertid i praksis å være klar over denne fallgruben og er opptatt av å holde på den frivillige innsatsens egenart. Den videre oppfølging av arbeidet med sentralene bør ikke ligge i Sosial- og helsedepartementet. Den bør være styrt sentralt av et organ som kan ta vare på frivillighetens egenart.

Forholdet mellom sentralene og de etablerte organisasjonene bør videreutvikles. På sikt kan sentralene bidra til nyrekruttering til organisasjonene. De kan også bidra til samarbeid mellom organisasjoner, der organisasjonene selv ønsker det.

Lokalt samarbeid mellom organisasjoner fungerer best der det er et initiativ fra organisasjonene selv. I noen kommuner har de et formalisert samarbeid – et «kontaktforum», «fellesråd» eller «samarbeidsutvalg». Dette er et godt utgangspunkt for samarbeid også med kommunen. Frivillighetssentralene har vist seg å kunne bidra til å utvikle dette samarbeidet.

Forsøksordningen viser at det tar tid for en sentral å finne sin form og mobilisere ulike parter til å delta. Dette gjelder også arbeidet med å forankre frivillighetssentralen i kommunene og organisasjonene.

3.6 SELVHJELPSGRUPPER OG LIKEMANN SARBEID

Frivillighetssentralene er en møteplass for hjelpere og brukere og et knutepunkt for nærmiljøarbeid. De kan også være en arena for den nye frivilligheten som selvhjelpsgrupper og andre egeninitierte aktiviteter og aksjoner.

I selvhjelpsgrupper kommer mennesker sammen og arbeider med et felles problem. Hensikten er først og fremst å gjøre noe med eget problem, *selvhjelpsprinsippet*, slik at personlig vekst og utvikling blir mulig. Det dreier seg om vekst med utgangspunkt i den enkelte deltakers erfaringer, *selvhjelpsprosess*. Den enkelte må ta et *aktivt valg* og bevege seg fra en *passiv mottakerrolle til aktiv deltakerrolle*. Ved å oppleve og høre hvordan andre takler sin situasjon kan en selv få impulser til å gå videre med det som er vanskelig ut fra sine egne muligheter og begrensninger. I selvhjelpsgrupper er alle givere og mottakere på samme nivå.

Angstringen bruker følgende prinsipper for selvhjelpsgrupper (Talseth 1993):

- de bygger på den enkelte deltakers iboende ressurser
- de tar utgangspunkt i deltakernes erkjente felles problem
- de bygger på at den enkelte deltaker opplever et behov for å bearbeide sitt problem,

er motivert og har foretatt et valg om å delta aktivt

- alle deltar på eget ansvar
- gruppene bygger på gjensidighet, likeverd og toleranse
- gruppene bygger på aktiv deltakerrolle
- gruppene bygger på kommunikasjon om følelser og tanker den enkelte har
- arbeidet bygger på åpenhet, men ikke mer enn deltakerne selv vil
- deltakerne har taushetsplikt og meldeplikt
- gruppene legger opp til en vekst for den enkelte innenfra – ikke ved at det kommer noen utenfra eller ovenfra og skal hjelpe, veilede eller lære opp.

I en temagruppe eller studiegruppe er gjerne deltakerne samlet om noe som ligger utenfor dem selv og som de har felles interesse i. I en selvhjelpsgruppe er det den enkeltes egne erfaringer, opplevelser og utfordringer som er tema.

Historikk, utbredelse og omfang

Selve begrepet selvhjelpsgrupper dukket først opp i Norge på midten av åtti-tallet. Selv om det er kort tid siden selve begrepet ble lansert, er ikke selvhjelpsgrupper i seg selv noe nytt fenomen. Innenfor rusmiddelfeltet har grupper drevet lignende virksomhet i mange år. Grupper som «Anonyme Alkoholikere», «Lenkene» og «Kameratklubben» har lange tradisjoner. På rusmiddelfeltet har det lenge eksistert grupper for pårørende, f.eks organisasjoner som «Landsforbundet mot stoffmisbruk» og «Veiledningssenteret for stoffmisbrukeres pårørende».

Menigheter er ofte utgangspunkt for etablering av selvhjelpsgrupper. Dette er i hovedsak sorggrupper. Kirkens arbeid med selvhjelp er i vekst.

Institusjoner innenfor helse- og sosialtjenesten er i endel tilfeller initiativtakere til å etablere grupper.

Selvhjelpsgrupper representerer noe annet enn det vi tradisjonelt forstår med frivillig arbeid. De kan være både et alternativ til og et supplement til offentlige tjenester og derfor står sentralt i samspillet mellom offentlige og private. Selvhjelpsgrupper øker i antall og tas i bruk på stadig nye områder.

Eksempler på utvikling av selvhjelpsgrupper

Et eksempel er *Interessegruppe for kvinner med spiseforstyrrelser – IKS*. Erfaringene fra IKS er at selvhjelpsgrupper egner seg godt for en del av de som har spiseforstyrrelser. Det er viktig at det ikke kommer med personer som er for syke eller som ikke er motivert.

Et annet eksempel er *Samarbeidsprosjektet*

Sorg og Omsorg. Dette er et landsomfattende prosjekt som har som formål å etablere støttegrupper for mennesker i sorg. Prosjektets viktigste tiltak er sorggrupper, som er samtalegrupper ledet av frivillige. Prosjektet startet i 1986, og er et samarbeidstiltak mellom ulike frivillige organisasjoner og offentlige myndigheter. Gruppene etablerer kontakt med nøkkelpersoner i kommunene, f.eks leger, annet helsepersonell, prester, begravellesbyråer og andre som naturlig kommer i kontakt med etterlatte.

Et tredje eksempel er «*Angstringen*». Disse har som målgruppe mennesker med angst. De har hatt grupper i gang i 7 år, tilsammen 81 arbeidsgrupper med ca. 850 deltakere. Denne virksomheten har foregått i Oslo. Det er til enhver tid 25 grupper igang. To psykologer blir benyttet på konsulentbasis. Angstringen har arbeidet mye med innholdet i selvhjelp og med metodeutvikling. De har beskrevet framgangsmåter som de selv har erfaring med. Deres arbeidsmodell har vist seg overførbart til andre problemområder.

Studiesenter for selvhjelp

I 1992 startet Studiesenteret for selvhjelp. Dette er et fireårig forsøksprosjekt som drives i regi av Norges Kommunal- og Sosialhøgskole. Prosjektet er finansiert av Sosial- og helsedepartementet. Ved siden av å drive forskning, kompetanseutvikling og kartlegging av selvhjelpsgrupper, skal senteret drive kursvirksomhet og bistå ved igangsetting og drift av selvhjelpsgrupper. Den del av virksomheten som er knyttet til forskning, kartlegging og kompetanseutvikling omfatter hele landet, mens gruppevirksomheten og individuell rådgivning drives i Oslo-regionen. Senteret er bygget opp uavhengig av det etablerte hjelpeapparatet, men samarbeider med sosialkontor, arbeidskontor og ulike kommunale instanser om utvikling av tiltak og innhenting av informasjon.

Selvhjelpsgrupper defineres på ulike måter og dekker et stort spekter av virksomhet på siden av det offentlige. Derfor finnes det ingen nøyaktig oversikt over hvor mange og hvilke grupper som eksisterer. Feltet er inne i en sterk utvikling. I forsøket på å kartlegge virksomheten, har Studiesenter for selvhjelp bygget opp en database omkring selvhjelpsgrupper. Pr. februar 1993 har Senteret etter sin vide definisjon av selvhjelp registrert 279 aktive grupper. Av disse er den største delen på området helse (somatikk/multi-helseproblemer), og 91 grupper på området psykisk helsevern. På sosialfeltet er det 21 grupper, og 28 grupper er registrert på rusmiddelfeltet.

Det er stor geografisk spredning på gruppene. Alle fylker har i dag selvhjelpsgrupper. Antallet varierer fra 28 grupper (Akershus) til 4 grupper (Finnmark). Det sentrale Østlandet har flest. Korrigert for folketall, er imidlertid denne landsdelen ikke overrepresentert. (Oslo, Akershus, Buskerud, Østfold og Vestfold har tilsammen 111 grupper). Når det gjelder fordeling på kommunenivå, har 119 kommuner oppgitt at de har slike grupper, flest i Oslo og med Bærum på annenplass.

En del av gruppene som inngår i materialet i denne databasen ligger på grensen eller kanskje klart utenfor det man kan definere som selvhjelpsgrupper. Dette er fordi noen av gruppene delvis drives innen det offentlige, og har profesjonell ledelse. Dette gjelder spesielt en rekke av gruppene innen psykisk helsevern. I 114 av de gruppene som er registrert deltar offentlig ansatte. Videre er 159 av gruppene igangsatt av en offentlig instans, 88 er igangsatt av en ikke-offentlig instans eller en organisasjon, og 32 er selvorganiserte grupper.

Disse undersøkelsene fanger ikke opp hele virksomheten, og det er grunn til å tro at det eksisterer langt flere selvhjelpsgrupper enn det som her er registrert. Dataene gir ikke et komplett bilde av aktiviteten på feltet, men gir nyttig informasjon om hvordan deler av feltet er organisert.

Foreløpige undersøkelser foretatt av Studiesenter for selvhjelp, tyder på at det er langt lettere å få etablert selvhjelpsgrupper på omsorgsområdet, og på områder med et definert psykisk/somatisk problem, enn på områder som gjelder svakstilte, sosialhjelpsklienter, arbeidsledige, o.l.

3.7 DE VIKTIGSTE ERFARINGENE MED SELVHJELPSGRUPPER

Positive erfaringer fra selvhjelpsgrupper

Deltakerne i selvhjelpsgrupper opplever å ha brutt ut av en sosial isolasjon. Det å åpne seg for andre har vært positivt for deres situasjon (Rappana Olsen, 1993). Selvhjelpsgrupper kan spille på lag med offentlige behandlingstilbud, både som forberedelse til behandling og etter gjennomgått behandling. Det finnes lite kunnskap om effekter av selvhjelpsgrupper over lengre tid. Men det synes klart at selvhjelpsgruppene representerer et annerledes tiltak enn det offentlige kan gi: felles erfaring kan ikke erstattes av noen fagutdanning.

Supplement og alternativ – samspill med det offentlige og fagfolk

Samspeillet mellom det offentlige hjelpeapparatet og frivillige, selvorganiserte selv-

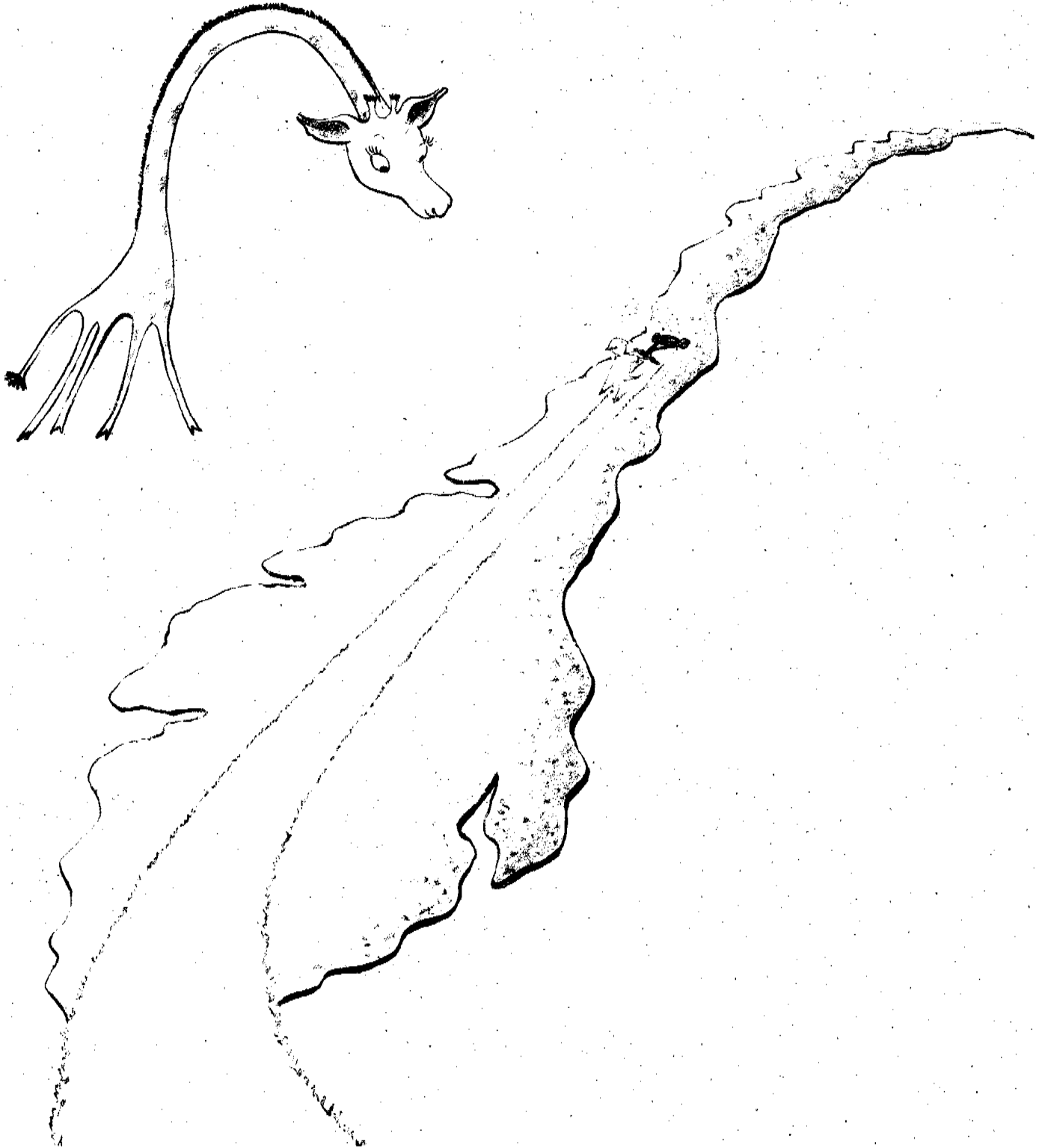
Om videreføring av arbeidet med frivillighetssentraler

hjelpsgrupper fungerer idag på flere plan. Gruppene er for det første et alternativ til det eksisterende hjelpeapparatet fordi de representerer en annerledes «ikke-faglig» tilnærming til problemene.

Selvhjelpsgrupper kan for det andre ha et fruktbart samspill med det offentlige hjelpeapparat, og virke mer som et supplement eller en forlengelse til det offentlige tilbudet.

Noen grupper velger bevisst å drive sitt arbeid uten å involvere fagfolk, andre benytter fagfolk som igangsettere for gruppene, og andre igjen kan ha fagfolk som konsulenter eller veiledere.

*Forslag til videreføring
av arbeidet*

KAPITTEL 4

Forslag til videreføring av arbeidet**4.1 STØTTE TIL FRIVILLIG INNSATS I SAMFUNNET**

Vi lever i et samfunn i forandring. Nye utfordringer krever nytenkning, økt lokalt initiativ og handlekraft. Store sentralinstitusjoner er bygget ned på viktige områder. Førstelinen skal gi best mulig hjelp i lokalmiljøet. Dette krever en ny tilnærming fra det offentlige side. Styring gjennom lover, bevilgninger, regler og forskrifter suppleres i økende grad av rammestyring og lokalt selvstyre. Uprøving av nye arbeidsmåter og tverrfaglig samarbeid blir stadig viktigere. Der hvor frivillig innsats inngår som supplement og alternativ til offentlige tjenester, må det være et klart offentlig ansvar å sikre befolkningen kvalitet og kontinuitet på tjenestene. Det offentlige må i større grad utvise fleksibilitet og toleranse i samhandlingen med den enkelte bruker, pårørende, brukerorganisasjoner og frivillige. Deltakelse, egenaktivitet og selvorganisering er verdier som må tillegges større vekt enn det som har vært vanlig fra det offentlige side. Brukerorientering og direkte kontakt i lokalmiljøet må vies større oppmerksomhet. Den vet best hvor skoen trykker, som har den på! Sosial- og helsedepartementet ser denne strategien som et ledd i utviklingen av demokrati og mangfold i samfunnet. Befolkningens egen kompetanse og ansvar for helse og trivsel må stimuleres og utvikles.

4.2 VIDERE ARBEID MED FRIVILLIGHETSSENTRALER

Frivillighetssentralene har hatt god økonomisk støtte i forsøksperioden. Dette har vært viktig for etablering av sentralene. Frivillighetssentralene bør gradvis gå over til lokal forankring når det gjelder finansiering av drift. Den videre oppfølging av arbeidet med sentralene bør være styrt av et organ som kan ivareta frivillighetens egenart.

De etablerte sentralene får støtte etter søknad ut 1994. Bevilgningen som er avsatt til forsøk med frivillighetssentraler foreslås opprettholdt i en ny fireårsperiode fra 1995. Denne bør også dekke kostnader knyttet til det videre utviklingsarbeidet på frivillighetsfeltet.

Det legges opp til at sentralene i forsøksperioden arbeider for økt lokal økonomisk støtte. Fra 1995 foreslås tilskuddene til forsøksen-

traler trappet gradvis ned i takt med økt lokal støtte. Det trengs tid til å omstille seg til ulike typer «spleiseordninger» der lokale organisasjoner og eventuelt kommunen går sammen om driften.

Det er stor interesse for å etablere nye sentraler. Midlene for 1994 er i hovedsak bundet opp til forsøkssentralene. Når støtten til de etablerte sentralene gradvis trappes ned etter forsøksperioden, vil det være mulig å starte opp nye sentraler som kan få tilskott i en etableringsfase. Det er viktig og riktig ut fra erfaringene som er gjort å gi mulighet for støtte til daglig leder i en etableringsfase. Støtten til frivillighetssentralene bør være midlertidig og tildeles etter søknad. Hensikten må være at de organisasjoner og kommuner som ønsker å etablere frivillighetssentral, skal kunne få bistand til igangsetting innenfor de rammene som bevilgningene til enhver tid setter. Frivillighetssentralene bør først og fremst finansieres av kommuner og organisasjoner lokalt. Staten bør konsentrere seg om støtte til forsøks- og utviklingsprosjekter og oppstart av nye sentraler. Allerede fra innkjøringsfasen bør derfor også nye sentraler arbeide med etablering av lokal økonomisk forankring.

Det er viktig for den videre utviklingen av frivillighetssentralene at det ikke er tiltak med permanent statlig støtte. Det bør drives videre fram av frivillige og deres organisasjoner.

Kompetanseutviklingen for frivillighetssentraler bør fortsette. Forskning på feltet bør stimuleres.

Sosial- og helsedepartementet vil arbeide for å få forlenget dispensasjonen som gjelder arbeidslediges mulighet til å yte frivillig innsats uten å få redusert sin trygd.

4.3 VEIEN VIDERE FOR SELVHJELPSFELTET.

Foreløpige erfaringer tyder på at følgende forutsetninger gir selvhjelpsgrupper størst mulighet for å lykkes:

- Deltakelse basert på frivillighet.
- Helse- og sosialpersonell bør være varssomme med «pådytting» for å få noen til å delta i en selvhjelpsgruppe.
- Det trengs personer som kan trekke gruppene igang.
- Det bør finnes et sted lokalt der interesserte kan henvende seg for å komme i kon-

takt med andre som også vil være med i grupper.

- Det bør plasseres et ansvar sentralt for å informere om arbeidet, sørge for videreutvikling og forskning.

Selvhjelp er og skal være frivillig. Alt frivillig arbeid betinger at innsatsen er selvvalgt, og ikke er et resultat av ytre press. Den offentlige innsatsen må skje på brukernes premisser. Selvhjelp og egenutvikling kan ikke styres fra offentlige myndigheter. Feltet bør ikke bli et nytt, kostbart og halvoffentlig «tilleggsvesen». Det offentliges rolle kan være av tilretteliggende karakter.

Ut fra disse forutsetningene bør selvhjelpsarbeid kunne utvikle seg til tilbud som deltakerne tilpasser egne behov, styrer og driver selv.

Stimulering av arbeidet med selvhjelpsgrupper

Det bør gjennomføres en evaluering av arbeidet med ulike typer av selvhjelp og egenutvikling. På dette feltet er det mange ulike initiativ og prosjekter. Flere av de forsøk som pågår vil være oppsummert eller evaluert i løpet av 94/95. En rekke selvhjelps- og egenaktivitetsgrupper er igang uten å være definert som prosjekter. Etter en samlet drøfting av erfaringene fra dette feltet bør det utarbeides et program for videre informasjon og utvikling av selvhjelp som arbeidsform. Videre er det viktig å følge opp arbeidet med evaluering for å få en bedre innsikt i hva selvhjelp kan bety for den enkelte, for samfunnet og hvilke vilkår som må være tilstede for at selvhjelpsgrupper skal kunne fungere. Det er interessant å få evaluert samspillet mellom selvhjelp og omsorgstjenester gitt av det offentlige. Utviklingsarbeidet på dette feltet bør drives av selvhjelporganisasjonene selv.

4.4 STIMULERING AV ARBEIDET MED ELDRESENTRER OG DAGSENTRER I FRIVILLIG REGI

Eldresentrene og dagsentrene for funksjonshemmede gjør en stor samfunnsnyttig innsats. Det er viktig at denne typen tiltak stimuleres og at de har kontakt med det øvrige frivillighetsarbeidet. Dette kan bidra til erfaringsutveksling, samarbeid og fornyelse.

4.5 UTVIKLINGSPROGRAM FOR SAMVIRKELØSNINGER INNEN DET SOSIALE FELTET

Sosial- og helsedepartementet ønsker å sette igang et «*Utviklingsprogram for samspill og samvirke innen det sosiale feltet*». Målet med

dette vil være å utvikle og prøve ut nye modeller for samarbeid mellom sosiale tjenester og frivillige, og systematisk bearbeide erfaringer fra disse. Programmet bør gå over 4 år. Det må bygges videre på de erfaringer som er gjort til nå i Norge og Norden. Det bør utvikles i samarbeid med Kommunenes Sentralforbund. De ansattes organisasjoner bør innviteres med.

Utviklingsprogram for sosialkontortjenester

Innenfor dette utviklingsprogrammet er det gjennomført et prosjekt som heter «Tredje sektor som ressurs og utfordring i frivillig sosialt arbeid». Det handler om den form for omsorg som foregår utenfor familiesfæren og de offentlige tjenestene og hvordan dette kan spille sammen med det offentlige. Prosjektet skal bl.a. gi grunnlagskunnskap til bruk i undervisning for sosialhøgskolene. Dette arbeidet vil videreføres.

4.6 OPPRETTELSE AV FRIVILLIGHETENS SAMARBEIDSORGAN – FRISAM

Det foreslås opprettet et «*Frivillighetens samarbeidsorgan*» her forkortet «*FRISAM*». FRISAM skal ha som hovedoppgave å stimulere, samordne og videreutvikle det frivillige arbeidet i Norge og legge til rette for bedre samspill mellom frivilligheten og det offentlige.

Mandat, sammensetning og styringsform for «*Frivillighetens samarbeidsorgan*» bør utredes i løpet av 1994. Det bør opprettes for en prøveperiode på 4 år d.v.s ut 1998. Arbeidet og organisering evalueres etter 3 år. «*Frivillighetens samarbeidsorgan*» foreslås administrativt lagt under Sosial- og helsedepartementet i prøveperioden. FRISAM bør ha en mest mulig fri stilling og styres av representanter fra frivillighetsfeltet.

FRISAM foreslås å bestå av tre ledd;

- * *et bredt kontaktorgan*
- * *et senter*
- * *et styre for senteret.*

Sosial- og helsedepartementet oppnevner et bredt kontaktorgan etter forslag fra organisasjonene. Departementet oppnevner styret for FRISAM, etter forslag fra kontaktorganet.

Modellen bygger bl.a. på erfaringer fra Danmark, som har lignende samarbeidsorgan og de erfaringene Sosial- og helsedepartementet har gjennom forsøkene med frivillighetssentraler.

FRISAM – kontaktorgan

Frivillighetens samarbeidsorgan består av et bredt kontaktorgan der frivillige organisasjoner, områdebaserte organisasjoner, den «nye» frivilligheten som frivillighetssentraler,

selvhjelpsgrupper og likemannsarbeid, berørte departement og andre representanter for lokalt ansvarlige for frivillighetssentraler, f.eks. kommunesektoren, er representert. Det bør være bred representasjon i dette kontaktorganet. Kontaktorganet skal ha en åpen «møteplass»-funksjon som bidrar til å sette det frivillige arbeidet på dagsorden. Videre skal det fremme ideer og stimulere til samarbeid mellom det frivillige og det offentlige. Kontaktorganet bør starte sitt arbeid 1/1-1995.

FRISAM senter

Frivillighetens samarbeidsorgan bør bestå av et senter som har som oppgave å bidra til å heve status og interesse for frivillig arbeid. Det skal være et pådriverorgan for samarbeid mellom frivillige organisasjoner av ulike slag og mellom frivillig sektor og det offentlige. Det skal videre bidra med informasjon og råd ut til frivillige og til kommuner som ønsker å samarbeide med frivillige organisasjoner, eventuelt starte frivillighetssentraler. Det skal initiere forsøk- og utviklingsarbeid og formidle ideer m.m.

Senteret bør ha sekretariatsfunksjonen for den videre oppfølging av frivillighetssentra-

ler og selvhjelpsgrupper. Tiltak som i hovedsak drives av frivillige som f.eks. dagsentre og eldresentre, likemannsarbeid o.l. vil også ha kontakt med et senter som dette.

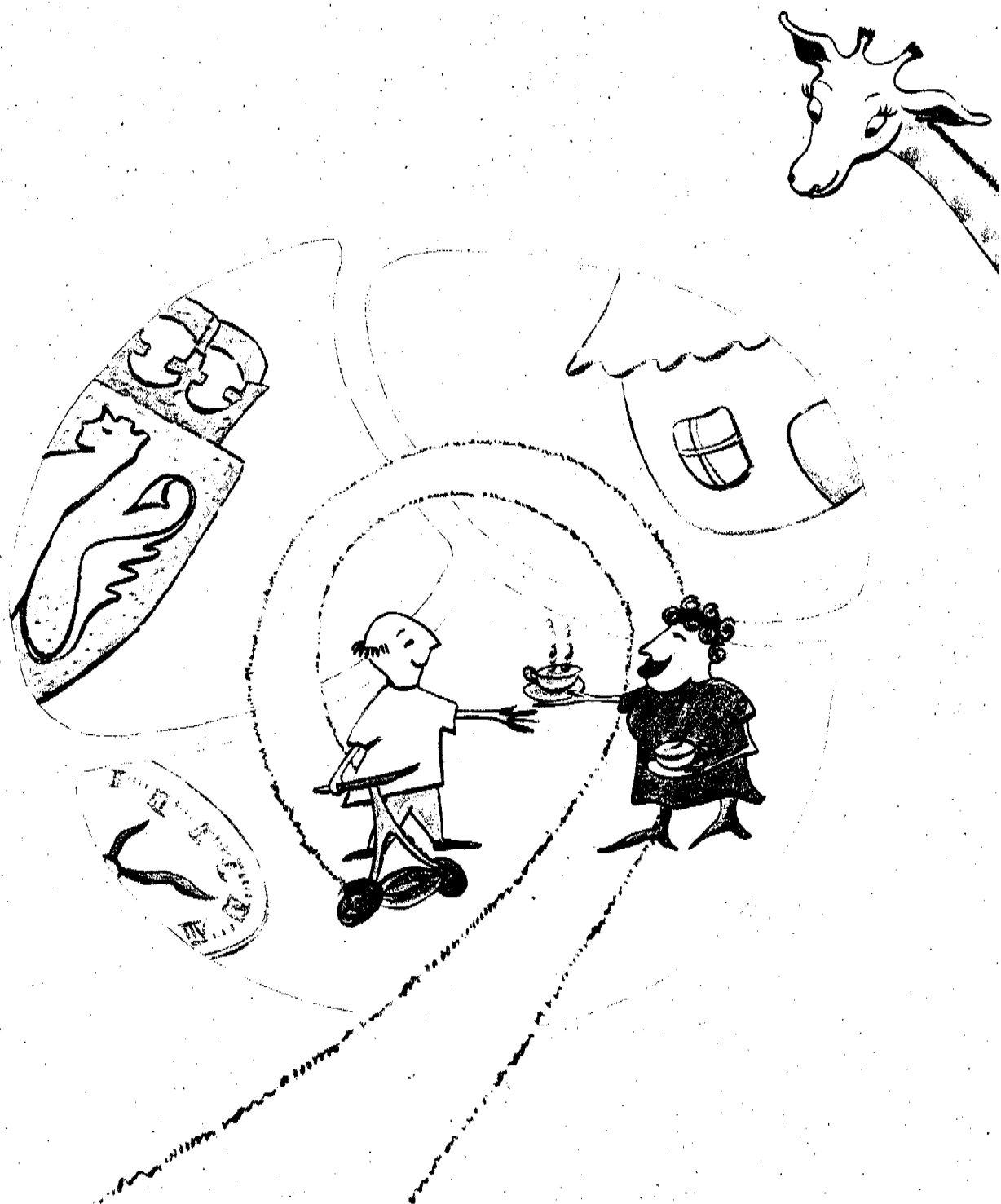
Det tas sikte på å etablere nær kontakt med det sekretariat som St.meld. nr. 29 (1992-93) Om nærmiljøpolitikk planlegger å etablere, å som skal koordinere regjeringens nærmiljøengasjement.

Senterets stab bør være på 3-4 personer. Senteret bør ha en sentral rolle når det gjelder forsøk, forskning og kompetanseutvikling på frivillighetsfeltet, både når det gjelder frivillig sektor og de ulike profesjonene som samarbeider med frivillige. Senteret skal stimulere til nytenkning både i det offentlige og i de frivillige organisasjoner når det gjelder nye samarbeidsmodeller. Det skal stimulere til utvikling av ny metodikk innen motivasjons-, -kommunikasjons-, - og endringsarbeid på det frivillige feltet.

FRISAM styre

Senteret skal ha et styre med 5-7 medlemmer. Dette oppnevnes av Sosial- og helsedepartementet etter forslag fra organisasjonene som er representert i kontaktorganet.

*Sammenfatning av forslag,
økonomiske og administrative
konsekvenser*

KAPITTEL 5

Sammenfatning av forslag, økonomiske og administrative konsekvenser**5.1 SAMMENFATNING AV FORSLAG**

Det tas sikte på å opprettholde bevilgningen som i dag går til forsøk med frivillighetssentraler i en ny 4 årsperiode fra 1995 til og med 1998. Midlene skal dekke videre utviklingsarbeid når det gjelder bl.a. frivillighetssentraler og videre oppfølging av arbeid med selvhjelpsgrupper. En ønsker å prioritere etablering av FRISAM «Frivillighetens samarbeidsorgan» innenfor denne bevilgning.

5.2 ØKONOMISKE KONSEKVENSER

Det tas sikte på å opprettholde bevilgningen til frivillighetssentralene i kap. 604.70 Frivillige organisasjoner på samme nivå for en ny periode på fire år etter forsøksperiodens avslutning d.v.s. fra 1/1 1995. Bevilgningen skal gå til utvikling og stimulering av frivillig innsats rettet mot det sosiale feltet, herunder oppfølging og videreutvikling av frivillighetssentralene og selvhjelpsgrupper. Det skal også kunne gå til relevant FOU-arbeid. Det legges opp til at også andre prosjekter og tiltak som gjelder frivillig innsats legges til «Frivillighetens samarbeidsorgan».

Kostnadene ved etablering av et «Frivillighetens samarbeidsorgan» forutsettes dekket innen rammen av Kap. 604.70.

Det foreslås avsatt midler innenfor Sosial- og helsedepartementets FOU-rammer til igangsetting av et «Utviklingsprogram for samvirkeløsninger» rettet mot omsorgsfeltet i 1995. Dette forberedes høsten 1994. Programmet skal rette seg mot de kommunale tjenestene og de muligheter disse har for å samarbeide med frivillig sektor og støtte den familiebaserte omsorgen. Programmet initieres fra Sosial- og helsedepartementet i samarbeid

med ulike fagmiljø. Oppfølgingen av dette kan legges til «Frivillighetens samarbeidsorgan».

Det er i denne meldingen ikke foreslått tiltak som innebærer direkte merkostnader for kommunene. Siktemålet med forslagene er å stimulere til best mulig koordinering lokalt av de samlede omsorgsressurser. Kostnader for kommunene gjelder de tilfeller der det etableres et samarbeid mellom Sosial- og helsedepartementet og kommunene om konkret utviklingsarbeid som innebærer at også kommunene deltar med økonomiske ressurser. Det gjelder også der kommunene selv velger å støtte frivillighetssentralene økonomisk.

5.3 ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER

Det foreslås at videreutviklingen av frivillighetsfeltet generelt og oppfølging av arbeidet med frivillighetssentralene legges til et eget «Frivillighetens samarbeidsorgan», FRISAM. Sosial- og helsedepartementet utreder mandat, sammensetning og rammer med tanke på etablering som et forsøk fra 1/1-1995 - 1/1-1998.

Sosial- og helsedepartementet har det administrative ansvar for «Frivillighetens samarbeidsorgan».

Ansvaret for oppfølging av øvrige tiltak legges til Sosial- og helsedepartementet.

Forslagene har ingen administrative konsekvenser for kommunene.

Sosial- og helsedepartementet

tilrår:

Avtrykk av tilråding fra Sosial- og helsedepartementet av 3. desember 1993 Om videreføring av arbeidet med frivillighetssentraler blir sendt Stortinget.

